

Etnografiska Museet, Göteborg. Årstryck 1953-55

ETNOGRAFISKA MUSEET GÖTEBORG

Museums

GA

2

.G68

1953-55

U
OF MICHIGAN
DEC 3 1956

MUSEUMS
LIBRARY

ÅRSTRYCK
1953—1955

ETNOGRAFISKA MUSEET

BERÄTTELSE FÖR

1952—54

ETHNOGRAPHICAL MUSEUM, GOTHENBURG

**Annual Reports for
1952—1954**

GÖTEBORG 1956

ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

17-56

BERÄTTELSE FÖR 1952

Under året har två stora expeditioner avslutats. Intendenten återvände den 20 maj från sin expedition till Indien och den 7 oktober kom förste amanuensen Stig Rydén tillbaka från Bolivia. De vetenskapliga resultaten av dessa resor kommer så småningom att publiceras, när bearbetningen blivit färdig. Tills vidare meddelas endast resornas förlopp i två reserapporter, som bifogas denna årsberättelse.

Gåvor

Genom gåvor har samlingarna under 1952 ökats med inalles 39 föremål. Referensbiblioteket har erhållit 84 gåvor. De olika arkiven har dessutom fått mottaga ett flertal gåvor. För de skänkta föremålen redovisas närmare under rubriken *Nyförvärv*.

Till alla dem som visat sitt stora intresse för Etnografiska Museet och dess verksamhet genom att utöka dess samlingar av olika slag och på så sätt lämna oss ett värdefullt stöd, framföres härmed ett vördsamt tack.

Nyförvärv

Föremålsbeståndet har under 1952 ökats med ej mindre än 687 nummer, varav det största antalet kommer på Asien. Detta är i främsta rummet ett resultat av intendentens resa i Indien.

Asien

De indiska nyförvärven består av två grupper, en textilsamling från olika platser i Indien (1952.24.1—46) och en etnografisk samling från stammar i södra Orissa, dit intendentens fältundersökningar var förlagda (1952.28.1—233).

Tio av vävnaderna är gjorda i ikatteknik. Denna färgningsmetod är en reservteknik varvid varpen spännes upp på en ram av samma storlek som den färdiga vävnaden skall få. Man lindar sedan med tråd om de partier av varpen, som icke skall påverkas av färgbadet. Samma procedur upprepas för var färg i mönstret. Det gäller att vara ytterst noggrann

Fig. 1. Del av silkesari i ikatteknik. Gammal mönsterförlaga. Nuapatna, Denkanal-distriktet, Orissa. 1952.24.4 — *Old pattern for silk sari in ikat technique. Denkanal district, Orissa.*

och att ha mönstret ordentligt markerat på varpen. Vanligen har varje by eller familj sina traditionella mönster som kopieras, och varje vävare har sålunda en samling mönsterförlagor som han går efter. Några sådana mönsterförlagor, som numera ej mer väves, har kommit med i samlingen.

I en del fall använder man sig av dubbelikat, d. v. s. även inslaget är färgat i ikatteknik, och det hela kombineras med vävning av bårder i en sorts broscheringsteknik.

Ikat är numera mycket sällsynta i Indien, men torde i gamla dagar ha tillverkats på flera håll. Tekniken lever kvar i Orissa, varifrån nio exemplar härstammar, närmare bestämt från vävarbyarna i Denkanal-distriktet. En textil kommer från Gujerat-området, där endast två familjer finns kvar som fortfarande kan framställa *patola* som dessa textilier kallas. De är ytterst dyrbara och användes som *sari* endast vid bröllop. Det exemplar museet nu äger är i gammalt traditionellt mönster och relativt slitet. Även i staten Hyderabad kan man få se ikat framställas, men dock av synnerligen enkel kvalitet. För vårt museum är Orissa-ikaterna de mest intressanta, då de sannolikt historiskt hör ihop med den ikat som förekommer i Indonesien. Under det gamla Kalinga-imperiets dagar, vilket på östra kusten gick upp till Orissa, var det livliga handelsförbindelser med Indonesien. Möjligen har även batikkonsten liksom så mycket annat i Indonesien kommit härifrån.

De Orissa-*saris*, som förekommer i denna samling, är gjorda både av silke och bomull, och mönsterurvalet är trots samlingens få nummer någorlunda representativt.

En annan färgningsmetod är den s. k. *plangi*-tekniken, på svenska vanligen kallad knytbatik. Denna har nått högst i Rajputana, varifrån två mycket goda exemplar kommer. Från detta område härrör också två tunna musliner, som är indigofärgade med vissa partier utsparade, troligen stämpelbatik. I de reserverade fälten har man sedan fyllt i med blocktryck i olika färger. Vid dylikt tygtryck använder man sig av klichéer utskurna i mycket hårt trä.

Blocktrycket är vanligt över stora delar av Indien och lär till och med ha uppfunnits där. Att trycka på bomull är en stor konst som fordrar god kännedom om betningsförfarandet, och det är sannolikt att denna konst uppfanns i Indien. Tryckta tyger exporterades redan i gammal tid till Egypten, och senare blev de indiska kalikåerna mycket eftersökta i Europa, tills det europeiska bomullstryckeriet stoppade denna export. De mest berömda centra för blocktryck låg på östkusten i städerna Masulipatam och Kokonada, men även på andra platser i Indien, t. ex. i Farukhabad. Därifrån finns två exempel på tygtryck, ett modernt och ett antikt.

Från Masulipatam kommer en stor samling provtryck av antika klichéer och dessutom finns en kliché från Kokonada. I Madras förvärvades en samling antika klichéer med mönster, som nu kommit ur bruk.

Fig. 2. Dryckeskärl för öl. Från en bhutansk by nära Kalimpong. H. 28 cm. 1952.28.220 a-c. — *Bhutanese drinking vessel for beer.*

några föremål från andra platser i Indien har följt med. Sålunda vistades intendenten en kortare tid i en bhutansk by icke långt från Kalimpong, och från den medfördes några föremål, bland dessa ett intressant dryckeskärl (fig. 2). Av vete och hirs brygges ett öl, och den jästa massan fylls i en cylindrisk träbehållare försedd med lock. I toppen av detta finns ett hål, i vilket ett sugrör stickes ned så att det »vin» som bildas kan sugas upp. Detta sätt att dricka förekommer i stora delar av Bortre Indien och även i södra Kina, men torde knappast förekomma så mycket längre västerut än i det område varifrån denna behållare är hämtad. Det elegantaste föremålet är dock ett vattenkärl av jätdebambu (fig. 3). Det är helt överflätat av bambustrimlor i olika färger.

De övriga föremålen kommer till största delen från två stammar, *saora* i

I Europa är de indiska textilierna främst kända genom vackra brokader. Numera kommer dessa mest från Benares, men i gamla tider ansågs de från Gharwal som de förnämsta. Två praktfulla exemplar av dessa finns i samlingen. Bårderna är här gjorda i tung guldbrokad. Till brokadsamlingen hör också en silkesari från Murshidabad — mogulernas textilcentrum — och en förnäm Dacka-muslin.

I de nordvästra delarna av Indien, i Punjab och Sind, har broderiet spelat en stor roll, i Punjab i form av helbroderade kläden för bröllop, i Sind som mycket färgglada dräktdelar av vilka flera goda typexempel ingår i samlingen.

Genom förmedling av ett museum i Indien lyckades intendenten komma över den ovannämnda textilsamlingen, vilken dessutom kompletterades med köp från olika håll tack vare ett för ändamålet särskilt begärt anslag i budgeten för 1952.

Den andra samlingen kommer huvudsakligen från Orissa, men även

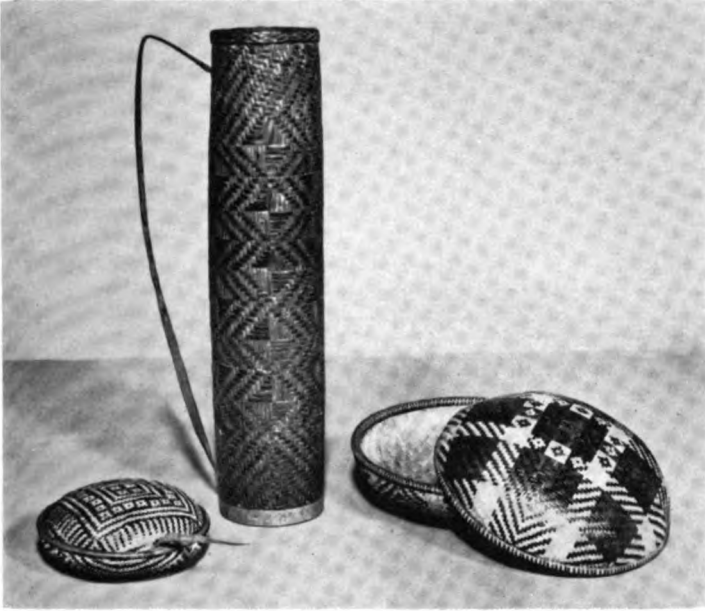

Fig. 3. Vattenbehållare av bambu och mataskar flätade av bambustrimlor. Från en bhutansk by nära Kalimpong. Vattenbehållaren är överflätad med strimlor av bambu. H. 45 cm. 1952.28.219 samt 1952.28.221 och 223. — *Water container and food boxes of Bhutanese origin.*

Fig. 4. Askar som flätats av bambustrimlor och sedan överdragits med lack. Bot-
tenlack i rött och mörkbrunt. Ornamentlack i gult, svart och rött. Fyllningar med
silverblad. Nowrangpur, Koraput-distriktet, Orissa. B. Omkr. 20 cm. 1952.28.198,
200 och 201. — *Plaited boxes covered with laquer. Koraput district, Orissa.*

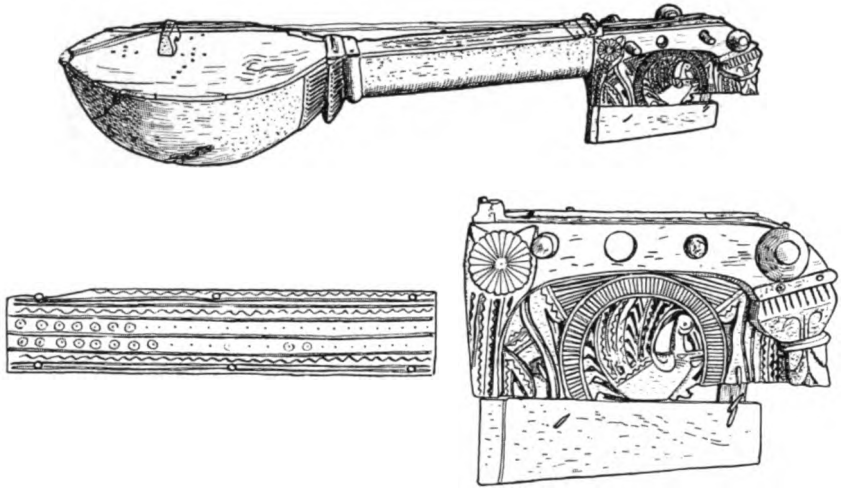

Fig. 5. Stränginstrument i lutform. Användes av kringvandrande sångare från telugustammen. Salur, Madras presidency. L. 85 cm. 1952.28.217. — *String instrument shaped as a lute from the Telugu tribe. Salur, Madras presidency.*

Ganjam-distriktet och *gadaba* i Koraput-distriktet. För dessa kommer närmare att redogöras i en rapport från resan.

Enstaka föremål kommer från andra stammar i Koraput. Både *bondo*, en mundastam liksom *gadaba*, och två gondstammar, *koya* och *kondadora*, är representerade.

I västra delen av Koraput-distriktet ligger Nowrangpur, där man tillverkar en sorts primitiva lackarbeten (fig. 4). Då lack spelar en stor roll längre bort i Asien som i Bortre Indien, Kina och Japan är det av ett visst intresse att även ha exempel på dessa enkla lackarbeten. Ytterligare några smärre föremål har insamlats på olika håll i Orissa, bl. a. ett gammalt slitet men elegant musikinstrument i lutform (fig. 5). Det användes av kringvandrande *telugu*-sångare i Orissas slättbygder. Från Gunupur kommer två »balsas», ett par flottar av vass, som används som simdynor, då floden under regntiden är farlig att passera med kanoter (fig. 6). Formen påminner om liknande farkoster i Australien och även Sydamerika.

Som deposition från Röhsska Konstslöjdmuseet har övertagits en del av de Wulffska samlingarna från Kina, summa 149 föremål. Då en stor del av dessa samlingar snarare har etnografiskt intresse än någon betydelse som konsthantverk, ansågs det, att vårt museum hade den största användningen för dem. Därmed har våra Kina-samlingar berikats med många intressanta föremål.

Fig. 6. «Simdyna» i form av liten balsa. Gunupur, Orissa. L. 135 cm. 1952.28.213.
Reed float. Gunupur, Orissa.

Fig. 7. Regnkappa av hopnålade blad. För pojke. Koyastammen, Orissa. H. 54
 cm. 1952.28.194. — *Rain cape for boy. Koya tribe, Orissa.*

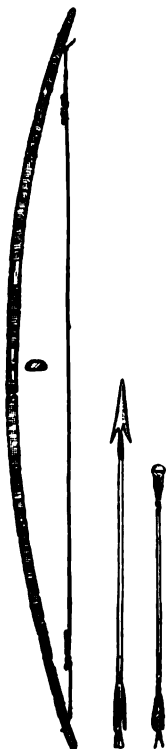

Fig. 9.

Fig. 8. Kalebass för förvaring av vatten. Koyastammen, Orissa. H. 29 cm. 1952.28.186. — *Gourd used as a water container. Koya tribe, Orissa.*

Fig. 8.

Fig. 9. Båge och pilar. Från koyastammen, Orissa. Bågens höjd 136 cm. Ena pilen har en järnspets med hullingar, den andra pilen, som är en fågelpil, har en klumpspets av bambu. 1952.28.178, 179 och 183. — *Bow and arrows. Koya tribe, Orissa.*

Bland de asiatiska nyförvärven märkes flera gåvor. Ett par intressanta lerplaketter från Tibet har sålunda skänkts av fru Ingrid Grob-Linderholm, Göteborg (1952.3.1—2). Sådana säljes vid lamaistiska tempel i Tibet till pilgrimer. De betraktas som gudabilder och amuletter och kan betecknas som en sorts billigare upplagor av gudabilder av metall. Relieferna återger scener från lamaismens pantheon. Direktör Einar Ericsson, Göteborg, har skänkt oss en vattenpipa från Afghanistan (1952.8.1) och av styrman G. Granberg, Källö-Knippla, har vi fått en modell av en typisk Madagaskar-kanot (1952.25.1).

Ingeniör Nils Sundevall har från sin vistelse på Java och Bali tagit hem tre föremål till oss, en madjapahitkris och ett par kvinnoprydnader (1952.1.1—3).

En mycket intressant träplatta i målad lågreliëf från Java har skänkts av herr G. van der Heiden, Göteborg (1952.23.1). Reliefen föreställer en figur i samma stil som de dockor, som användes i den s. k. wayang-klitik-

teatern. Den är närmast en sorts »ikon», där en viss wayangfigur tjänar som skyddsande för en javan från puberteten för resten av livet.

Bland de övriga samlingarna från Asien kan det också vara av intresse att nämna två köpta föremål (1952.26.1—2), det ena en mycket elegant utskuren och ornamenterad sked av buffelhorn från Timor och det andra en vävnad från Galumpang-området i västra Central-Celebes. Den senare är ett synnerligen fint exemplar i varpikat. Vävnaden är av det slag vilket brukar användas som svepläde. Förvärvet innebär att museets vackra ikatsamling från Celebes nu omspanner ytterligare ett typområde.

Amerika

Bland nyförvärven av indianska föremål kan ett antal gåvor nämnas. Fru Poula Lykkeberg, Köpenhamn, har sålunda skänkt en bröstprydnad tillhörande en hövdingdräkt, sannolikt från creeindianer i SÖ Saskatchewan (1952.2.1). Av herr Rafael Girard i Guatemala har museet fått två kalebasskallror och ett basttyg, de förra från södra Guatemala, det senare från Nicaragua (1952.6.1—3). Den påvlige nuntien, monseñor Federico Lunardi i Asunción har återigen ihågkommit museet, denna gång med fem föremål från matacoindianer i Paraguay (1952.7.1—5). Konsul E. H. Holmström i Oberá, Argentina, har skänkt fyra pilar från Misiones (1952.12.1—4) och Museo de Historia Natural i Montevideo har lämnat tre gipsavgjutningar av lerkärl funna i Uruguay.

Afrika

Även om museet äger relativt stora samlingar från Afrika är fördelningen av dem ganska ojämn. I synnerhet saknar vi föremål från Sudan. Det är därför mycket glädjande, att vi under året kunnat skaffa en samling från haussastammen (1952.15.1—101), vilken spelar en så stor roll i de västra delarna av Sudan. Haussa finns över mycket stora delar av Västafrika där de dels är åkerbrukare, dels affärsmän. Denna haussasamling är synnerligen representativ och innehåller de flesta av de redskap, som haussa använder. Då den dessutom insamlats av yrkesetnografer, Dr. och Mrs. Peter Dry från Oxford, vilka under en längre tid gjort fältstudier hos haussa, har samlingen fått stort värde genom de noggranna uppgifter, som åtföljer den.

Sedan länge har museet försökt skaffa en pygméhydda. Denna önskan har nu gått i uppfyllelse genom att museets gamle vän, missionären J. Hilberth kunnat hemsända en sådan. På grund av platsbrist har den f. n.

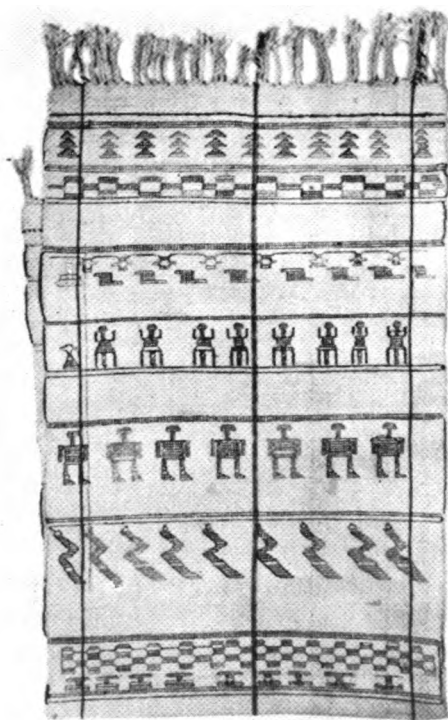

Fig. 10. Vitt axelkläde med in-
plockade mönster i blått och rött.
Bäres av kvinnor vid festliga till-
fällen. Haussastammen, Soba,
norra Zaria, Nigeria. 1952.15.71.
— *Shoulder cloth for woman.*
Haussa tribe, North Zaria, Nigeria.

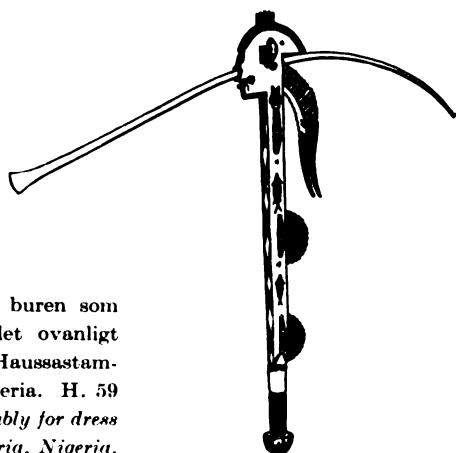

Fig. 11. Yxa för jägare, troligen buren som
prydnad. Det skulpterade huvudet ovanligt
hos de muhammedanska haussa. Haussastam-
men, Takalafiya, norra Zaria, Nigeria. H. 59
cm. 1952.15.9. — *Hunter's axe, probably for dress*
wear only. Haussa tribe, North Zaria, Nigeria.

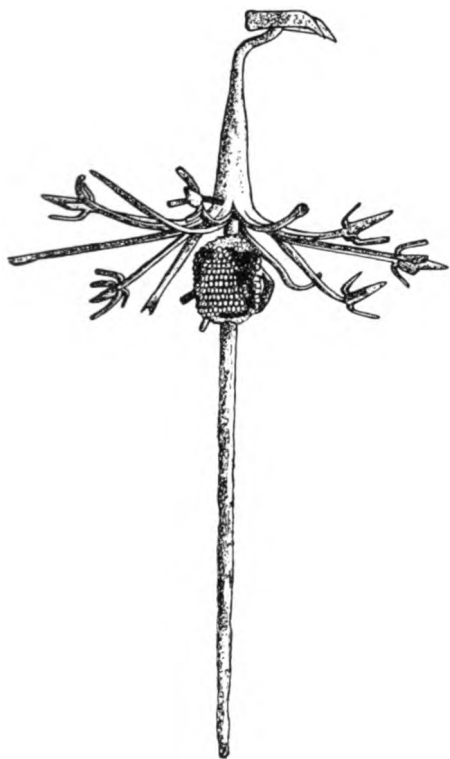

Fig. 12.

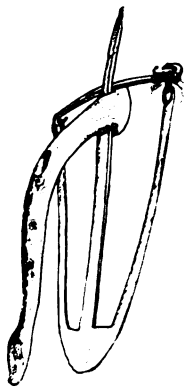

Fig. 13.

Fig. 14.

Fig. 12. Olu Ofin, himmelsgud. Yorubastammen, södra Nigeria. H. 44 cm. 1952. 15.87. — *Olu Ofin, sky god. Yoruba tribe, Nigeria.*

Fig. 13. Hacka. Snöret som håller samman hackan uppe i högra hörnet, ger bladet en viss elasticitet. Om hackan stöter mot ett hårt föremål, går endast snöret av och bladet är fortfarande helt. Haussastammen, Soba, norra Zaria, Nigeria. H. 60 cm. 1952.15.1 — *Hoe. Haussa tribe, North Zaria, Nigeria.*

Fig. 14. Orisha Oko, gårdsgud. Yorubastammen, södra Nigeria. H. 142 cm. 1952. 15.85. — *Orisha Oko, farm god. Yoruba tribe, South Nigeria.*

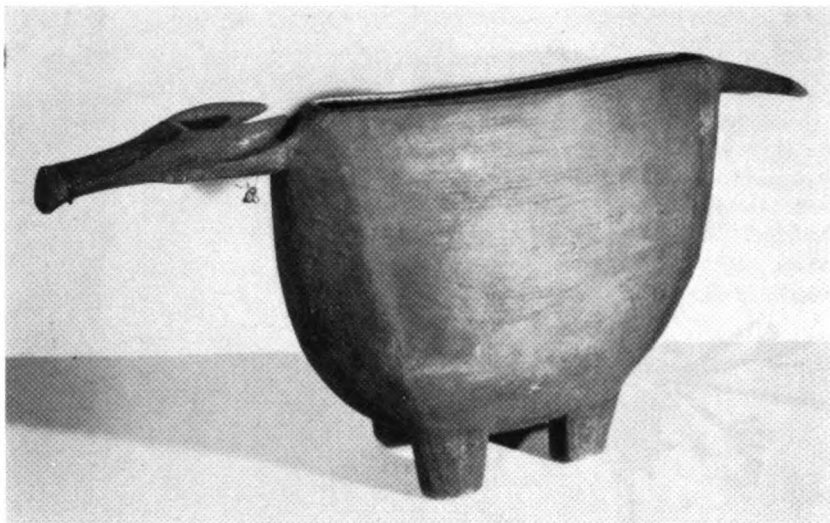

Fig. 15. Tråtrumma skuren i ett enda träblock. Målad i rött och mörkbrunt. Bayastammen, Bea-Basobo, Oubangui-Chari, Franska Ekvatorialafrika. H. 85 cm. 1952. 5.1—9. — *Slit gong. Baya tribe, Oubangui-Chari, French Equatorial Africa.*

icke kunnat monteras, men vi hoppas, att den får en hedersplats i en framtida byggnad.

Det förnämsta nyförvärvet från Afrika är en stor trätrumma från bayastammen i Oubangi-Chari-området i Kamerun (fig. 15). Trumman är skuren i ett enda träblock och har formen av en buffelko. Den tillverkades hemligt under vissa ceremonier inne i skogen och invigdes med människoffer. Denna sakrala trumma användes endast vid krigsutbrott eller då någon hövding eller krigare gått hädan. Till dess ande offrades öron av krigsfångar eller av döda fiender. Mycket värdefulla uppgifter om trumman och dess användning har följt med liksom vissa mindre föremål, som tillhör den. Dessutom har vi genom insamlaren, missionär Aron Svensson, fått trumman daterad till omkring 1890 (1952.5.1—9).

Söderhavet

Nyförvärven från Söderhavet har under året varit mycket få. Prokurist Nils Stenborg har åter visat sitt stora intresse genom att donera tretton föremål insamlade under hans resa i Söderhavet åren 1951—52. Det är föremål från Fiji, Nya Zeeland och Salomon-öarna (1952.8.1—4, 14.1—6 och 20.1—3).

Bland de inköpta föremålen märks ett snidat träskrin för förvaring av fjädrar (1952.10.1) och en vacker träklubba (1952.11.1), båda från Nya Zeeland.

Lappland

De arktiska samlingarna har endast ökats med ett nummer, en vätte av trä, föreställande en and (1952.9.1). Den lär ha tillverkats av den kände samnen Nils Nilsson Skum och har skänkts av konservator David Sjölander.

Bibliotek, arkiv och kataloger

Under 1952 har *referensbiblioteket* ökat med 492 nummer till slutnummer 10658. Av denna ökning hänför sig 150 nr till köp genom anslagsmedel eller inkomster av egen försäljning, 251 har erhållits som byte, 84 som gåvor. Dessutom har en del äldre material o. d. katalogiserats som 7 nr.

Gåvor har under året utom av museets egna tjänstemän lämnats av följande organisationer eller enskilda personer:

Dr *Ake Hermanson*, Göteborg; Generalkonsul *C. A. Janson*, Panamá; Professor *Rafael Karsten*, Helsingfors; Konsul *Louis Kreuger*, Guatemala; Civilingenjör *Nils Mattson*, Göteborg; *Ministry of Information*, Djakarta; Konsul *Runar Olsson-Sejfer*, Hedefors; Fil. dr *Knut Pipping*, Åbo; *The Rockefeller Foundation*, New York; Dr. *Jacques Rousseau*, Montreal; Dr. *John H. Rowe*, Berkeley; Prokurist *Nils Stenborg*, Göteborg; Konsul *Hilding Svahn*, San Salvador och *Örebro Missionsförening*, Örebro.

Bokgåvan från Rockefeller Foundation, nio volymer amerikanistik, har godhetsfullt överlämnats av Dr. Edward F. D'Arms. Gåvan från den alltid minnesgode konsul Hilding Svahn bestod i en samling litteratur gällande Mexico och Centralamerika.

Raden av bytesförbindelser har bibehållits och ytterligare kunnat utvecklas, bl. a. genom överenskommelser träffade av förste amanuens Wassén vid deltagandet i Amerikanistkongressen i Cambridge 1952.

Bildarkivet

Ökningen under 1952 utgöres av 181 bildark till slutnumret 13500. Främst märkes i ökningen ett stort antal teckningar av hr Otto Puusta, fotografier från Ateljé Jonasson för tidigare årstrycksmaterial och kopieringar av Röhsska Konstslöjdmuseets negativ rörande Thorild Wulffs kinesiska samling. *Negativ*-samlingen har under året erhållit slutnummer 8021, vilket innebär en ökning av 84 negativ.

Kartarkivet

Detta arkivs slutnummer 1952 utgör 233, och arkivet har under året ökat med 10 nummer, varav 5 genom gåvor och 5 genom köp. Gåvorna har på museets bekostnad klistrats för att underlätta kartornas användning.

Klichéarkivet

Ökningen under 1952 med 64 klichéer till slutnummer 4086 består huvudsakligen av klichéerna i Etnologiska Studier 19, gåva av professor Nils M. Holmer, samt de i Årsberättelsen för 1950—51.

Pressklipparkivet

Detta arkiv har successivt tillförts material såväl genom gåvor som smärre köp. I likhet med föregående år har särskilt svenska legationerna i Lima och Mexico ihågkommit museet med material ur resp. länders press. Även konsul Hilding Svahn har upprepade gånger sänt sådant material från El Salvador.

Skiptikonarkivet

Under 1952 har detta arkiv ökats betydligt eller med ej mindre än 426 nr till slutnumret 2237. Ökningen hänför sig huvudsakligen till bilder ur förra intendenten W. Kauderns samlingar samt en del äldre material av skiptikonbilder tillhörande museet.

Diskoteket

Slutnumret för detta arkiv har med en ökning under 1952 av 34 nr blivit 145. Radiotjänst har från museets vaxrullar till skivor överfört några upptagningar från dr W. Kauderns celebesexpedition 1917—20, musik från parintentinindianer i Brasilien på sin tid upptagen av Hermann Dengler och upptagningar från cunaindianen R. Pérez Kantules vistelse i Göteborg 1931. Tyvärr har på grund av den långa tid, som föregått detta överförande till skivor, mycket av materialet helt förstörts eller kvalitativt så försämrats, att resultatet av överföringarna trots Radiotjänsts alla ansträngningar med modernaste apparatur ej blivit särskilt bra. De vaxrullar varmed gamla tiders expeditioner arbetade i fält var ej heller alltid särskilt bra vid ljudupptagningen där.

Utställningar och vård av samlingar

Som redan nämnts i föregående årsberättelse börjades på nyåret en skyltning i ett av fönstren mot N. Hamngatan av »Fest och högtid». Det var huvudsakligen föremål från Nya Irland, i synnerhet två stora *malangan* som utställdes för att skildra festernas roll hos vissa primitiva folk. Denna skyltning stod kvar till augusti, då den 8:de skyltningen betecknad »Fiske i många vatten» färdigställdes. Den visade fiskeredskap från olika länder, och i ett hörn med föremål från Söderhavet hade en mängd linor, revar och krokar lagts i en hög, som i en fiskebod. För de fiskeintresserade göteborgarna var denna lilla utställning troligen till en viss glädje.

Tack vare installerandet av de effektiva apparaterna för konservering av metaller har konservatorsbiträdet Björn Thörnborg under året kunnat gå igenom en del av museets järnföremål. Det återstår emellertid ännu ganska mycket, och genomgången kommer att försättas under perioder mellan utställningar och annat arbete.

De vävnader, som intendenten hemförde från Indien har också konserverats. Herr Yngve Wall skötte den ömtåliga urtvättningen och fru Karin Wassén själva lagningen och påsättandet av stödväv.

Genom att resten av framlidne intendenten Kauderns värdefulla Celebes-samling införlivades med vårt museum — se föregående årsberättelse — har magasinutrymme måst anskaffas åt föremålen. Salen bakom Burma-utställningen har sedan några år fått användas som upplag, men numera helt omordnats, så att de samlingar, som förvaras där, enbart härrör från samma världsdel — Asien. Vävnaderna från Indien har rullats på papp-cylindrar, vilka placerats i särskilt tillverkade ställningar. Celebesföremålen har också magasinrats i detta rum, som dock knappast kan betraktas som ett verkligt studiemagasin. Därtill är det för trångt. Föremålen kan icke överskådas. Salen är f. n. det sista magasinutrymmet, som står till buds inom Etnografiska Museets väggar. Detta har haft till följd, att den sal, som avsetts för en Afrika-utställning, nu måste användas till upplag, konserverings- och uppackningslokal. För närvarande är det så trångt på Etnografiska Museet, att vi icke längre får rum i själva byggnaden. Snart nog måste vi anskaffa en lokal utanför denna, åtminstone några rum, som kan användas till magasinering av föremål, som vi relativt sällan behöver använda.

Övrig verksamhet och personalia

Som redan nämnts i inledningen hemkom intendenten den 20 maj 1952 från expeditionen i Indien. Hans tjänst upprätthölls till denna tid på

förordnande av förste amanuensen Wassén, som även uppehöll tjänsten under intendentens följande sjukdom 29/5—14/6. Förste amanuens Wassén skötte vid dessa tillfällen även sin egen tjänst.

Under tiden 28/1—21/3 har herr Yngve Wall upprätthållit tjänsten som konservatorsbiträde.

Utom den ordinarie personalen har herr Hjalmar Lager och domare Otto Puusta under året tjänstgjort vid museet i statlig arkivarbetartjänst med samma arbetsuppgifter som under föregående år.

Fil. kand. Karl-Erik Larsson har tjänstgjort 1/1—20/3 och 1/5—10/9 och fil. kand. Berit Eriksson-Öst tjänstgjorde den 26/3—31/5.

Förste amanuensen S. Henry Wassén har med styrelsens tillstånd på särskild inbjudan av Faculté des Lettres vid Universitetet i Bordeaux deltagit i »2:dra Symposium Intercolonial» i Bordeaux den 27/6—3/7. Detta symposium behandlade framför allt delar av Afrika samt Caribiska Havss-området, och Wassén höll därvid ett föredrag om vissa synpunkter på indianernas sanitära förhållanden i San Blas, Panamá. Fil. lic. Wassén deltog även som museets officiella representant vid 30:de Internationella Amerikanistkongressen, som hölls i Cambridge den 18/8—23/8.

Museets egen publikationsserie *Etnologiska Studier* har under 1952 utkommit med volymerna 19 och 20. I dessa fortsätter bearbetningen och publiceringen av museets oerhört rika material från cunaindianerna. Professor Nils M. Holmer och förste amanuens Wassén har härvid åter samarbetat på ett effektivt sätt.

Museet har under 1952 för studiesyfte besökts av bl. a. följande huvudsakligen utländska personer:

Dr. EFR. ANDERSSON, Uppsala; Prof. och Madame PIERRE ARMANDRY, Strasbourg; Dr. HERBERT BALDUS, São Paulo; Prof. GUSTAF BOLINDER, Stockholm; Dr. REBECA CARRION CACHOT, Lima; Prof. GEORGES DAUX, Paris; Mr. HENRY EARLY, New York; Konservator BENGT EKSTRÖM, Uppsala; M. ALAIN GHEERBRANT, Paris; Prof. NILS M. HOLMER, Lund; Lektor RAGNAR JIRLOW, Västerås; Rektor AXEL LAGER, Göteborg; Docent STURE LAGERCRANTZ, Stockholm; Dr. GUALTERIO LOOSER, Santiago de Chile; Dr. BERTHA LUTZ, Rio de Janeiro; Miss DONNA MUNRO, Victoria, B. C., Canada; Dr. MANUEL PEREIRA DE GODOY, S. Paulo; Dr. GEORGE I. QUIMBY, Chicago; Prof. och Mrs. ALLAN SAUNDERS, Honolulu; Missionärerna RUTH och THORSTEN SJÖSTETH, Irai, Brasilien; Missionär ARON SVENSSON, Berberati, A. E. F.; Dr. BO WENNBERG, Stockholm och Prof. TATSURO YAMAMOTO, Tokyo.

Under 1952 har följande fackarbeten eller sådana berörande museet publicerats av dess tjänstemän och medarbetare eller tryckts i dess seriepublikation *Etnologiska Studier*:

HOLMER, NILS M.: *Ethno-Linguistic Cuna Dictionary*. *Etnologiska Studier* 19, Göteborg 1952, 194 pp.

» » » *Inatoipippiler or The Adventures of Three Cuna Boys, according to Maninibigdinapi (Belisario Guerrero)*. *Etnologiska Studier* 20, pp. 3—83, Göteborg 1952.

IZIKOWITZ, KARL GUSTAV och WASSÉN, HENRY: *Etnografiska Museet, Berättelse för 1950 och 1951*. Göteborgs Musei Årstryck 1951—1952, pp. 242—275, Göteborg 1952.

RYDÉN, STIG: *Chullpa Pampa — A Pre-Tiahuanacu Archaeological Site in the Cochabamba Region, Bolivia*. *Ethnos*, vol. 17, pp. 39—50, Stockholm 1952.

WASSÉN, S. HENRY: *New Cuna Myths, according to Guillermo Hayans*. *Etnologiska Studier* 20, pp. 85—106, Göteborg 1952.

» » » *Some Remarks on the Divisions of the Guaymi Indians*, in collaboration with NILS M. HOLMER. Pp. 271—279, Vol. III, *Proceedings of the 29th International Congress of Americanists (Indian Tribes of Aboriginal America)*, The University of Chicago Press, 1952.

KARL GUSTAV IZIKOWITZ

Fig. 1. Gadaba-kvinna. — *Gadaba woman.*

RESA I INDIEN

Av KARL GUSTAV IZIKOWITZ

Expeditioner till fjärran länder fordrar många ting. Det räcker inte enbart med vetenskapliga frågeställningar och fältutrustning. Man måste också ha förståelse från många håll. Ett flertal institutioner och privatpersoner har sålunda varit välvilligt inställda till mina etnografiska undersökningar i Indien. Detta gäller i första hand styrelsen för Göteborgs Museum, som gav mig tillstånd att förlägga mina forskningar i fält i stället för på museet. Jag vill frambära mitt värdsamma tack för den välvilja som den har visat mig och det Etnografiska museet. Det är nödvändigt med fältforskning för att ett etnografiskt museum skall fortfara att vara en levande institution.

Färden fram och tillbaka till Indien gick med AB Svenska Ostasiatiska Kompaniets förnäma båtar. Jag är skeppsredare Dan Axel Broström ytterst tacksam för att han lät min hustru och mig själv utnyttja dem.

Mitt tack går också till Humanistiska Fonden för dess goda stöd, liksom till Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi för det Vega-stipendium som detta ärevärdiga sällskap har tilldelat mig. Detsamma gäller också Theodor och Hanne Mannheimers fond. Till dem som i övrigt har lämnat mig ekonomiska bidrag, vill jag också framföra mitt hjärtliga tack, till framlidne direktör Emil Hüttner och direktör H. G. Turitz.

Rekognoscering

Min färd till Indien var en fortsättning på mina forskningar i Indokina strax före kriget. Egentligen hade jag velat komma tillbaka till mitt gamla fält, men förhållandena där var inte särskilt lämpliga. Ett nytt område utanför Indokina var nödvändigt, men samtidigt skulle jag kunna fortsätta de forskningar som jag en gång hade påbörjat. Mitt nya fält måste ligga inom ett område med en liknande miljö. Ett slag funderade jag på Siam eller Burma, men icke heller där fanns det lugn som behövdes. När jag planerade min resa fick jag höra att Nepal höll på att öppnas för forskningen. Det var tydligt att detta var den bästa platsen. Ännu bättre

hade kanske Bhutan varit, det totalt okända landet, eller rentav Himalayas regndrypande sluttningar i Assam. Här hade jag kommit närmare mitt gamla fält.

Helst borde jag syssla med ett folk som tillhörde den sinitiska språkgruppen, och helst skulle de odla med konstgjord bevattning uppe i bergstrakter. Min tanke var att bevattningskonsten betydde så enormt från social och kulturell synpunkt, att dess roll var värd att närmare studera i fält. Dessutom sökte jag efter en viss typ av samhällsstruktur, som av allt att döma är ännu en nyckel till förståendet av Östasien. Hela den östra delen av Himalaya tillhör detta område liksom i vissa hänseenden de munda-talande folken längre söderut i Orissa och annorstädes.

När jag kom till Indien, blev jag inbjuden att följa med en kollega — professor D. N. Majumdar vid Lucknows universitet — till pahari-stammarna strax väster om Nepal. Det var ett i alla hänseenden underbart område. Denna första rekognoscering ökade betydligt mitt perspektiv på andra ting i Indien, men området låg utanför mitt fält. Tyvärr hade jag otur med Nepal. En inbördespolitisk konflikt pågick som bäst och ingen släpptes in. Jag hoppas då att jag vid Nepals östgräns, i Darjeeling-området, skulle få tag i vad jag sökte. Tyvärr fanns där inte mycket att hämta för mig. I väntan på inresetillstånd till Bhutan bosatte jag mig en vecka i ett bhutanskt lamakloster nära Bhutans gräns. Men ingen främling är välkommen till Bhutan, och då monsunens ankomst närmade sig, var det inte stor idé att fara till Assam, världens regnrikaste trakter. För övrigt var det strängt taget till ett ingenmansland jag ville, till området mellan Tibets gräns och den s. k. MacMahonlinjen i norra Assam. Sedan Tibet hade införlivats med Kina, blev detta område totalt förbjudet.

Orissa

Det blev till slut Orissa. Och det är några glimtar från den senare delen av min resa jag skall ge. Att börja i ett nytt land är alltid svårt och en första fältundersökning i Indien blir trots allt endast en orientering. Få etnografer har forskat i detta land och därför måste man själv börja från början. Detta vållar en del tidsförluster. Tyvärr var den stam, som jag till slut kom att ägna mig åt icke heller den allra lättaste. Säkerligen hade jag brutit ner deras motstånd, om jag bara hade kunnat stanna lite till. Materialet ökade under de sista månaderna ofantligt. Tack vare att jag fick förlänga min vistelse hos gadaba-stammen lyckades jag få ett någorlunda gott grepp om deras samhällsliv.

Dessa fattiga indiska primitivstammar har icke många föremål att bjuda

Fig. 2. Gadaba-by. — *Gadaba village.*

en museiman. Och som museichef måste man ju i främsta rummet kunna visa upp värdefulla utställningsobjekt vid hemkomsten. Som väl var lyckades jag skaffa gamla fina indiska textilier, och ett extra anslag gjorde att det även blev sådana värda att se: underbara vävnader, och alla av stort etnografiskt intresse. Numera ligger de magasinerade och vem vet när de åter kan låta sig beskådas? Men insamlingen av dessa tog tid och avbröt mitt fältarbete. Som museiman måste jag göra denna, insamling, annars hade ju expeditionen icke vunnit några som helst resultat. Lyckligare lottade är arkeologerna som kommer hem med stora lådor fulla av krukskärvor i tusental. För allmänheten och journalisterna behöver man också ett och annat möte med tigrar. Ormar duger faktiskt också. Men vi undvek varann för det mesta. Inte en trofé togs med hem. Den stackars kobra, som en gång gick fel och kröp in i mitt tält, blev så sönderstyckad, att jag inte kunde få skinnet med mig. Jag kan därför endast i korthet berätta något om Orissa.

I denna stat har de primitiva stammarna kunnat hålla sig någorlunda oberoende i bergstrakterna. Ju mer oframkomliga vildmarker, desto

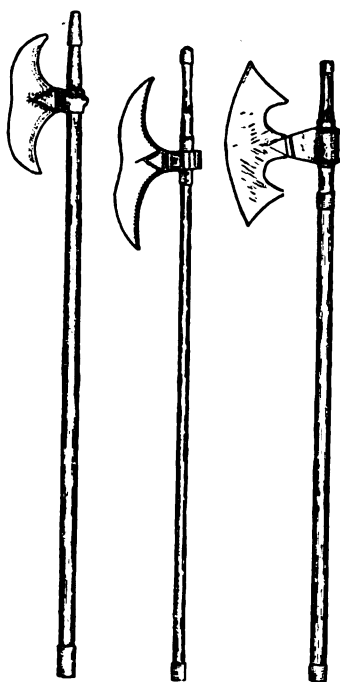

Fig. 3.

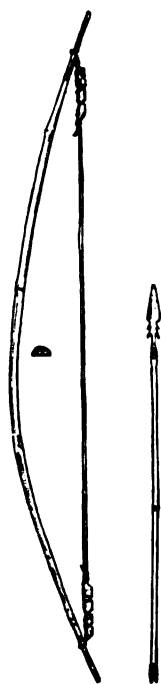

Fig. 4.

Fig. 3. Prydnadsyxor från saora och gadaba. Yxan längst till vänster — av mässing — är från saora. H. 87, 80 och 82 cm. 1952. 28.133, 14 och 15. — *Saora and Gadaba axes for dress wear only.*

Fig. 4. Båge och pil från saora. Pilspets av järn. Bågens höjd 103,5 cm och pilens 55 cm. 1952.28.138 och 140. — *Saora bow and arrow.*

bättre har stammarna lyckats behålla sin gamla kultur. Många av dem har också varit krigiska och på så sätt hållit sig isolerade. Men där jorden varit fruktbar och lättodlad, har så småningom folk från de myllrande slättbygderna börjat tränga fram.

Den hinduiska kolonisationen har i dessa trakter huvudsakligen hållit sig till kustslätten. Först senare torde de ha börjat med bergsplatåerna. Allt detta har varit en mycket långsam process. I Mahanadis delta ligger det verkliga Orissa med Cuttack som huvudstad och här finner man också de förnämsta arkeologiska lämningarna, t. ex. det märkliga tempelkomplexet i Bubeneshwar. Det är också här Orissas kommande huvudstad bygges. För övrigt finner man i detta område den ena tempelruinen efter

Fig. 5. Bergssida med odlingsterrasser hos saora. — *Mountain side with irrigated terraces in Saora land.*

den andra, av vilka det intressanta Konarak-templet eller den Svarta Pagoden, där deltat möter havet, är toppunkten. Vid stranden ligger också Puri, ett religiöst kraftcentrum av största betydelse. Det är här den berömda Juggernatkulten hör hemma. Mycket tyder på att denna kult icke är av hinduistiskt ursprung utan av primitivt. Alldeles som den katolska kyrkan i många länder omvandlat gamla gudar och gamla riter efter katolska mönster har hinduerna sugit upp inhemska primitiva religionsformer och inrangerat dem i det hinduiska systemet.

Utanför Bubeneshwar finns det fortfarande kvar byar med saorafolk. De har visserligen glömt sitt språk och adopterat hinduistiska trosföreställningar, trots att de fortfarande står utanför kastväsendet. På samma sätt är andra saora t. ex. i Vamsadhara-dalen på väg att assimileras. Ännu talar de sitt gamla språk men är på väg att glömma sina gamla seder. Uppe på Koraput-slätten finner man samma process i full gång, till vilket jag strax skall återkomma.

Mahanadis delta, det verkliga Orissa, befolkas sålunda av hinduer som alla talar oriya, ett språk nära släkt med bengali och assamesiskan, alltså ett indoeuropeiskt språk. Oriya är Orissas officiella språk och talas överallt

i Orissa. Men det är uppdelat i flera dialekter, så att det som talas uppe på Koraput-platån är nästan obegripligt för en oriya från slätten. Då jag skulle arbeta i trakten kring Koraput, var det ytterst svårt för mig att skaffa en lämplig tolk. Få bildade eller engelsktalande personer behärskade Koraput-oriyan.

Hela denna kuststräcka har i gamla tider varit ett betydande kulturcentrum och härifrån har en del av den fredliga indiska kolonisationen och kulturinflytandet spritt sig till Sydöstasien, som redan under de första århundradena e. Kr. kom under starkt indiskt inflytande. I synnerhet under det gamla Kalinga-imperiets dagar torde en hel del sjöfart ha förekommit mellan detta område och de indiska intresseområdena på andra sidan haven. Man kan här finna ursprunget till en del av de indiska kulturinfluenser som nått Bortre Indien och Indonesien.

Indoeuropeerna torde ha kommit till Indien redan c:a 1500 f. Kr. Det är sannolikt att Indien dessförinnan till stor del har varit dravidiserat, de flesta stammarna hade övergått till att tala en eller annan dialekt av dravida-familjens många språk. Går man längre inåt land och upp i bergen, träffar man där på ett stort antal primitiva stammar som ännu talar dravida språk. De flesta av dessa sammanföras till de s. k. gondstammarna, men detta är endast ett samlande namn för stammar som representerar många olika kulturer och talar skilda språk. De flesta av dessa stammar är långt ifrån utforskade.

Det egendomliga är att det bland dessa primitivstammar finnas sådana, som varken talar ett indoeuropeiskt eller ett dravida-språk. De tillhör en helt annan språkgrupp, de s. k. munda-språken. Munda anses numera som en sorts indiskt urspråk, en rest kvar sedan tiden innan Indien kom att överskyllas av dravidas och arierna. Det är en relativt begränsad språkfamilj, som huvudsakligen bebor den nordöstra delen av Dekkan. Den största stammen bland de munda-talande folken utgör santalerna. Dessa torde en gång ha behärskat själva Bengalen, liksom saora delar av Orissas kustslätt. Gamla saora-sånger skildrar ännu havet, vilket i poesien lever i friskt minne trots att saora numera mestadels bor i provinsen Ganjams bergstrakter.

Munda-språkens byggnad påminner i någon man om de s. k. monkhmerspråkens i Bortre Indien och man finner onekligen, att även en mindre del av ordförrådet är gemensamt. Därför anser några forskare, att dessa båda språkgrupper på långt håll är släkt med varandra. Det finns de som anser att de tillsammans bildar en språkgrupp, den s. k. austriska. Även i kulturhänseende kan man visa vissa likheter mellan dessa stammar och Bortre Indiens, men både deras språk och övriga

kulturella drag är ännu långt ifrån utforskade. Innan man verkligen kan göra så vittgående jämförelser, fordras mycket fältarbete.

Att jag vände mig till munda-folken berodde på att jag där kände mig vara inom mitt område, Sydostasien. Den egentliga indiska kulturen ligger helt utanför min forskningsuppgift.

Saora

Till en början begav jag mig till saora eller närmare bestämt bergssaora. Denna grupp är den som mest bibehållit sin kultur. Från den lilla staden Parlakimedi, dit man far med järnväg, får man med jeep bege sig uppför de väldiga bergsstup, som leder upp till Serango. Bergen här kallas ju för Eastern Ghats och ghat lär ursprungligen betyda passage, pass. Det har också kommit att betyda trappor vid en flod, där man bekvämt kan landa och stiga uppför strandbranten. Eastern Ghats bildar sådana trappor. På varje trappavsats är det relativt plant men sedan börjar en mycket brant stigning och då vägen är i det närmaste obefintlig, blir man fullkomligt häpen över vad en jeep verkligen kan förmå. Detta var dock ingenting mot senare färder i saoras ytterst steniga och bergiga område. Med en jeep kan man faktiskt komma fram på de mest otroliga ställen. Men det går så länge det är torrt. Under regntiden spolas bitar av »vägen» bort och därmed bryts förbindelserna. Apostlahästarna blir då enda möjligheten. Med jeepen når den västerländska civilisationens antenner ännu längre än någonsin. Den har faktiskt öppnat områden som hittills har varit oframkomliga vildmarker.

Saora är åkerbrukare och kan som sådana icke betecknas som primitiva. De använder flera olika metoder, av vilka terrassering och konstbevattning är de viktigaste. Landskapet är oerhört kuperat och plan mark går knappast att finna. Överallt försöker man dela upp bergssluttningarna i terrasser. Detta är ett fruktansvärt arbete, då jorden är mycket stenrik. Först måste skogen röjas, så att den blir fri från stubbar och stenar. Sedan bygger man upp terrasser, d. v. s. skyfflar jord och kantar terrasserna med stenmurar. Då höjdskillnaden mellan två terrasser ibland kan bli upp till 5—6 m, om icke mer vid enstaka tillfällen, är det väldiga stenarbeten som måste utföras. Man sorterar stenarna och saknas passande material, spränger man ut stenblock med eld och vatten. Som var och en förstår, är detta ett enormt arbete, i synnerhet som det sker med mycket primitiva redskap. Med små spett eller stänger av hårt trä tar man bort stubbar och dylikt. Med hackor av olika slag planar man av marken. Jorden bäres i korgar. Det är sålunda ett stort kapital nedlagt i dessa terrasser. Så är de också oerhört välgjorda och underhålles samvetsgrant.

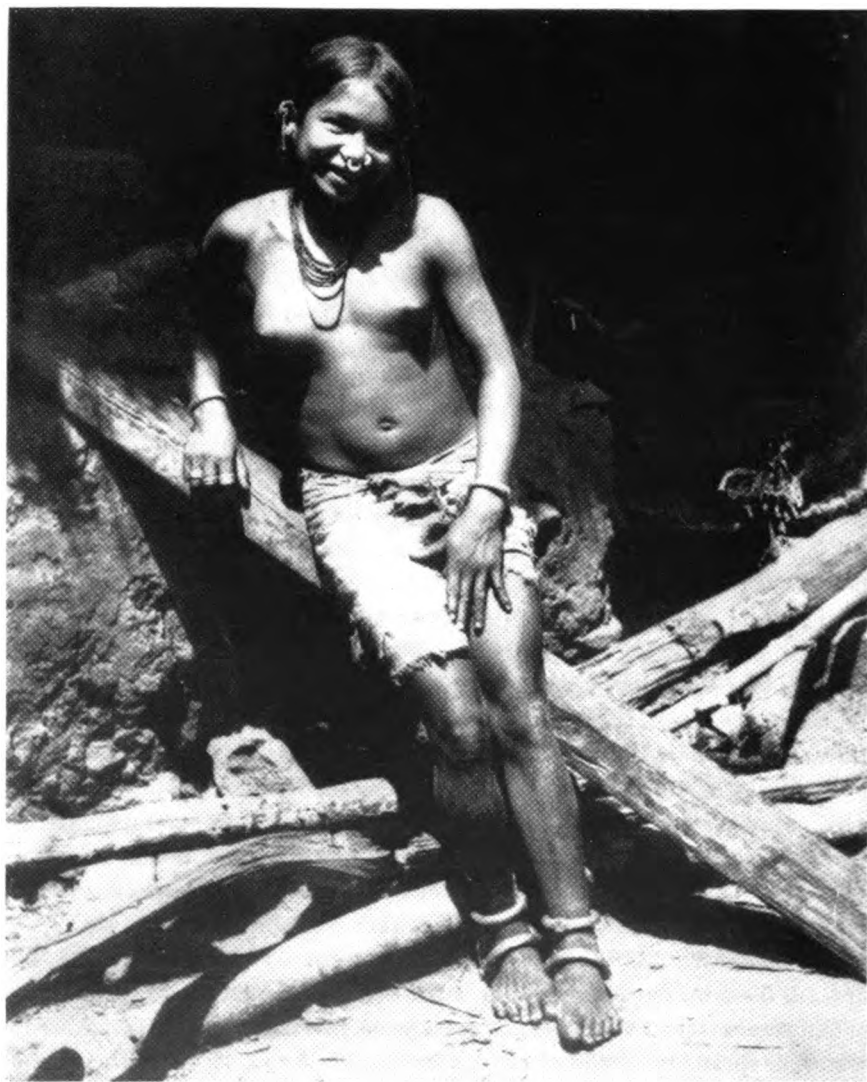

Fig. 6. Saora-flicka. — *Saora girl*.

Fig. 7. Supkopp av mässing.
Dessa koppar gjordes inte av
saora själva, utan de tillverkades
av en hinduisk bronsgjutarkast.
H. 7 cm. 1952.28.68. — *Small
Saora drinking cup for brandy.*

Bevattningen är ganska enkel. En bäck eller dylikt ledes helt enkelt ut i små kanaler över terrasserna och rinner då ned till de olika avsatserna. Om det finns rikligt med vatten, vilket ofta tycks vara fallet, kan man också konstbevattna terrassodlingarna under torrtiden, men vattnet räcker då endast till för de nedersta avsatserna. När monsunen kommer och rännilarna i bergen förvandlas till forsar, bevattnas även högre terrasser så långt detta går. Ovanför dessa terrasser fortsätter de obevattnade och längst upp på bergsryggarna har man endast enkla svedjor. Dessa är ofta så stenrika, att man icke kan använda sig av plog, som annars är fallet, och sällan av vanliga hackor heller. I stället får man gripa till något som motsvarar våra »korpar». På dessa ställen odlas mest rotväxter och annat, i synnerhet gurkmeja (*Curcuma longa*), vars rötter är en av de viktigaste ingredienserna i currypulvret. På de övriga terrasserna planterar man alla sorters växter, men på de bevattnade enbart ris av olika kvaliteter.

Då man nu kan bevattna både under torrtid och regntid, kommer vissa fält endast att användas under endera av dessa perioder. På så sätt får man en viss fördelning av jordbruksarbetet under året. Det är alltid bråda dagar då riset som först såtts i särskilda bäddar, skall planteras ut. När regnen kommer är saora fullt upptagna av åkerbruket. Fälten kan också ligga mycket långt från byarna, ibland dagsmarscher, beroende på arv och annat. Under denna period arbetar man mycket hårt och är allt annat än gästvänlig. Saora är kända för att vara allt annat än lätta att tas med, men jag måste erkänna att de är betydligt lättare att få kontakt med under torrtiden, då det samtidigt är festsäsong och då man har gott om tid, än

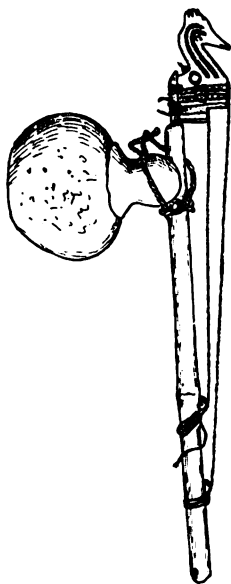

Fig. 8.

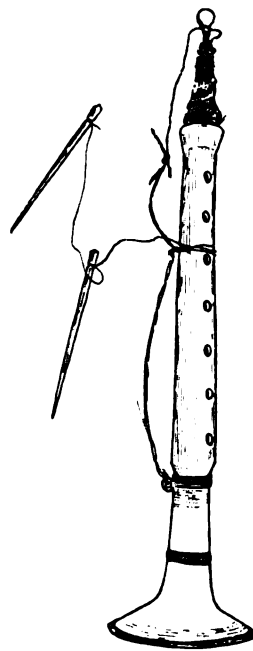

Fig. 9.

Fig. 8. Stränginstrument från saora. Användes av shamanerna. H. 24 cm. 1952.28.162. — *Saora bar cither*.

Fig. 9. Saora-oboe med klockstycke av mässing. Blåses av männen och höres överallt i saora-bergen. H. 28 cm. 1952.28.160. — *Saora shawm*.

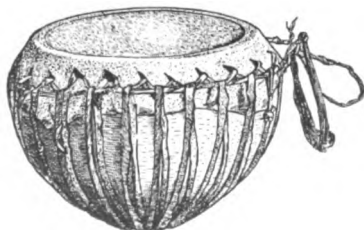

Fig. 10.

Fig. 10. Saora-puka av lerkärl. H. 23 cm. 1952.28.158. — *Saora earthenware kettle drum*.

under den arbetsamma regntiden. I vilket fall är det betydligt lättare att komma till tals med dem än med gadaba, som sannerligen icke yppar något om sitt liv i onödan.

Saora-byarna ligger ofta på en terrass och är därför mycket trånga. Ett par husrader uppradade utefter en smal bygata, som alltid är full av hala lämningar efter boskapen. Varje sådan by har en hövding, ättling efter bygrundaren. Ibland ligger flera sådana byar tätt invid varandra, men har då ingen gemensam överhövding. Samhället är uppdelat i släkter och några klaner finns inga spår av. Släkten på fadersidan bor tillsammans, men även släkten på morssidan spelar en stor roll. Detta kan lätt studeras vid en analys av arbetslagen.

Det mest markanta när det gäller saoras liv är deras religion som vid sidan av deras ekonomiska verksamhet helt dominerar deras liv. De är mycket stolta över sin religion och berättar gärna om denna och ständigt pågår någon sorts religiös ceremoni i byarna. Specialister — präster av många slag — kan de talrika offren och besvärjelserna och sköter om dessa. Den allra viktigaste av alla ceremonier är *guar*-festen, som hålles efter de under året avlidna. De döda brännes, men vid denna fest reses en sten vid släktens stenplats till de dödas minne. Festen är i kolossalformat och i denna deltagar icke blott hela byn utan grannbyar och släkt och vänner från när och fjärran.

Gadaba

Då det visade sig att saora-stammen omedelbart före min ankomst hade undersökts av en etnograf, som dessutom hade hållit på en längre tid, ansåg jag att det var en tidsförlust att fortsätta med saora, innan min kollega hade publicerat sitt material. Även om vi var inställda på helt olika aspekter, kunde lätt ett dubbelarbete åstadkommas. Det är en sak som man gärna undviker, då det fortfarande finns så mycket som är out-

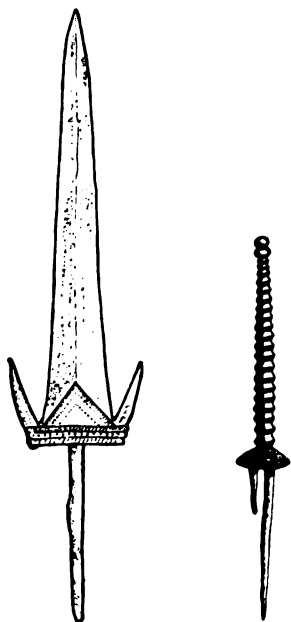

Fig. 11. Spjutspets och hårnål från saora, båda av mässing. H. 33 och 20,5 cm. 1952.28.135 och 95. — *Saora spear point and hair pin. Brasswork.*

Fig. 12. Mansgördel från saora. Bomullsvävnad i naturfärg med invävda mönster och röda tofsar. L. 300 cm. 1952.28.163. — *Saora breech cloth*.

forskat. Då jag redan hade hunnit få vissa viktiga uppgifter av stort värde för min forskning, skulle jag i stället kunna återvända till saora vid ett senare tillfälle. Vi styrde därför kosan till gadaba, en stam uppe på Koraput-platån söder om saora-territoriet.

På Koraput-platån finns en mängd olika stammar. Några av dessa är munda-talande, förutom gadaba: parengi, bondo och didayi, av vilka två ännu så länge är absolut okända. Dessutom har ett flertal gondstammar trängt fram i detta område.

I motsats till i saora-området finns här också en del hindu-kaster och som överallt i Indien, dom, de kastlösa.

Gadaba är spridda över ett ganska stort territorium och i flera av deras byar förekommer också både hinduer och dom. Då det var omöjligt att få några uppgifter av myndigheterna, i vilka byar gadaba egentligen

fanns, var jag tvungen att själv undersöka denna sak. I den officiella statistiken angavs nämligen siffrorna för de olika stammarna i en klumpsumma under rubriken »backward tribes». Jag fick därför göra en rekognosceringstur från by till by på jakt efter gadaba, vilket hade den fördelen med sig att jag fick lära känna variationerna inom området. Det framgick att det åtminstone fanns fyra sorters gadaba, som talade var och en sina språk, sinsemellan obegripliga.

Av dessa var de s. k. boro gadaba (stora gadaba) de talrikaste. På grund av min mycket begränsade tid koncentrerade jag mig till dem. Själva kärnområdet för dessa gadaba befanns ligga norr om den lilla orten Nandapur och här fann jag också de ålderdomligaste byarna.

För en etnograf är det viktigt att finna en lämplig by som bas för sina studier. Detta visade sig inte så lätt. Även om gadaba är ett glatt och trevligt folk, är de icke särskilt förtjusta i att ha främlingar hos sig. Dessutom var det alldeles omöjligt att få köpa mat i byarna, vilket gjorde att jag fick förse mig på veckomarknaderna så långt detta var möjligt, och för övrigt leva på konserver med tillskott från duvskytte.

Koraput-platån är nästan skoglös. Då vi kom dit under regntiden, var det visserligen grönt överallt. Därför saknade vi icke skogen. Men när fälten var skördade och betena torra och nästan förbrända under torrtiden, verkade det ganska ödsligt. Såg man en skogdsunge någonstans i fjärran, kunde man vara säker på att det fanns en by dold under träden. Husen ligger nämligen alltid i skuggan av mäktiga mango- och brödfruktträd.

Vid sidan av denna eviga grönska är det endast floddalarna, som bidrar med en frisk, grön färgklick i det torra landskapet, där den rödbruna lateritjorden är förhärskande.

De små åarna som finns här, gräver ned sig i cañonliknande dalar i de lösa jordlagren. Gadaba breddar flodbottenarna ytterligare för att få plats med sina risfält. Terrängförhållandena är sådana, att de icke kan använda sig av saoras terrasssystem. Tillflödet är för svagt för att man skall ha något att dämna upp. I stället får man nöja sig med att dämna i de större åarna och fördela vattnet över den vidgade flodfåran. På så sätt blir åarna under torrtiden förvandlade till gröna, saftiga risfält, ty vattenmängden är vanligen tillräcklig för att man skall kunna så riset några månader före monsunens ankomst. När jag såg denna grönska mitt i det torra, rödbruna landskapet, kunde jag icke låta bli att ge gadaba namnet »de gröna flodernas folk». Utefter dessa floder ligger då byarna uppradade liksom stora plättar av mörkgrönt, eftersom brödfruktträdens blad är den mest konstanta färgen. Mangoträden skiftar i synnerhet under våren i rosa, rött och brunt, innan bladen blir helt gröna. Läger man

därtill alla färgstarka blommor under denna period, blir det en färgsymfoni utan all like.

När regnen sedan kommer, fylls floderna med forsande vatten, men riset är starkt och högt och tål de starka strömmarna. För övrigt finns det alltid sidokanaler, så att vattendjupet kan regleras.

Gadaba odlar icke enbart ris. I själva verket betraktas detta som lyxmat och ätes endast vid fester. I den mån man får ett överskott av ris, säljer man helst detta. I vardagslag lever detta folk mest på en vattenvälling, kokad på hirmjöl. Av hirsarter finns flera slag, av vilka den på många håll i Sydasiens och Afrikas odlade *Eleusine Coracana* är den vanligaste. Den behöver ej bevattning och går även på magra jordar. Någon gång anlägger man svedjor, men de flesta åkrarna är permanenta och svedjebruket försvinner mer och mer. Vid sidan av hirsarter odlas en mångfald andra växter, av vilka *Guizotia abyssinica* är den allra viktigaste. Denna oljeväxt använder man icke själv utan säljer på marknaden till kringresande uppköpare.

Gadaba är knappast några primitiva jordbrukare och de använder sig förutom av hackor huvudsakligen av ett årder, draget av bufflar. Trädssystemet är ganska invecklat och man skiljer mellan ett stort antal olika jordslag. Träderna avbetas av byns bufflar, sebus, får och getter. Den lille vallpojken med sin enorma regnhatt av bambu och blad samt en regnkappa av hopsydd blad träffar man alltid på, när man under regntiden vandrar i gadabas land.

Gadaba är indelade i ett antal klaner med var sitt totem. I vissa byar är nästan enbart en klan förhärskande. Det vanliga är dock en blandning. Klanerna tycks enbart reglera äktenskapen, de är exogama, och något överhuvud finns lika litet som en politisk ledare. Det är möjligt att klanernas områden förut varit begränsade till ett fåtal byar, vilket kanske kan förklara att vissa klaner är lokalt begränsade. Kanske detta i sin tur har något samband med att klanerna är uppdelade i släktgrupper, vilkas namn anger vilken by dessa släkter ursprungligen kommer ifrån. Dessa senare grupper har stor betydelse och träder särskilt i aktion vid de stora dödsfesterna, då det reses minnesstenar efter släktens döda. Varje sådan grupp har då en bestämd plats för dessa menhirer.

Även dessa grupper är spridda över gadaba-territoriet och i själva verket är det mindre släktgrupper, delar av dessa ovannämnda lokala ursprungsgrupper, som har någon betydelse i vardagslag. Det är de som håller ihop i en by och de i sin tur är uppdelade i storfamiljer, som ofta bildar kvarter i byn. Varje biologisk familj har dock sitt eget hus, men dessa ligger alltid vid sidan av varandra.

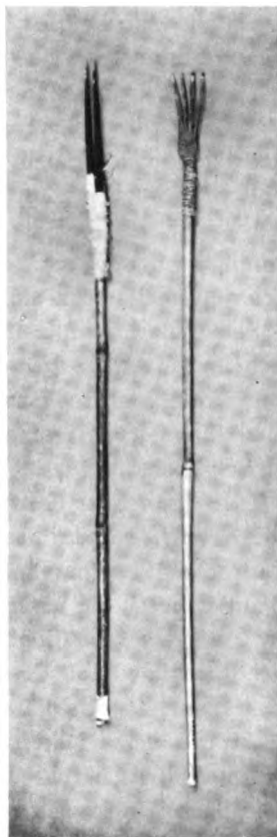

Fig. 13. Ovan: Fiskekorg från gadaba. H. 20 cm. 1952.28.28. T. h.: Fiskepilar från gadaba. Spetsarna på pilen t. v. är piggsvinstaggar, pilen t. h. har ett ljuster av järn. H. 55 och 59 cm. 1952.28.4 och 3. — *Fish basket and arrows for shooting fish. From the Gadaba.*

En by består sålunda vanligen av folk från en eller två dominerande mindre släktgrupper. Hyddorna ligger ganska tätt och utan någon påtaglig ordning och byns form är beroende av terrängen. Närheten till risfälten och vattenhålet tycks betyda mest. Byns vatten hämtas från en utgröpfung i ett av risfälten nära byn. Därifrån får man icke blott sitt dricksvatten. Diskning och klädtvätt utföres även i detta vatten. Dessutom är det byns gemensamma badkar. Då vattentillgången under torrtiden är ganska knapp, är det som var och en lätt kan förstå, en koncentrerad soppa som står till buds. Rasar det också epidemier som kolera, smittkoppor och liknande, blir koncentratet av smittoämnen i dricksvattnet säkerligen mycket stort.

Varje by har en central festplats. Här är det heliga pipalträdet (*Ficus religiosa*) planterat och under detta befinner sig en rad heliga stenar, av vilka alltid en är liggande och en stående. Detta är byns rådsplats, där

varje gift man har sitt bestämda säte. Dessa stenar har en gång rests vid väldiga minnesfester till släktens döda och då enbart efter dem som tillhört själva bygrundarens ättlingar. Det är denna släkt som har makten i byn. Hövdingen vars syssla är ärftlig på svärdsidan, härstammar i rätt nedstigande led från bygrundaren.

Förutom denna stenplats finns en sådan för varje släktgrupp i byn, men den ligger då i anslutning till släktens hyddor. Jag hade den oerhörda turen att få närvara vid några sådana minnesfester, då stenarna restes, och jag skall strax skildra detta.

Som redan nämnts finns det också andra folkslag i byn. Nästan alla byar har ett antal dom-familjer boende hos sig. Dom är mestadels vävare och skinnberedare samt dessutom byns musikanter. Utan dom-musik med skalmajor, trummor och flera slags pukor blir det ingen finare fest, anser gadaba.

I de flesta byar finns det också någon representant för smedkassen och för övrigt från andra kaster, som finns i gadaba-området. Men förhållandet kan också vara omvänt. Av en eller annan orsak har ett antal gadaba-familjer brutit sig ut ur byns gemenskap. Antingen bildar de då en egen by om detta är möjligt, eller också flyttar de in i en annan by. Denna behöver icke nödvändigt vara en gadaba-by. I flera fall har jag sett hindu-byar med ett särskilt gadaba-kvarter.

Av alla dessa folk spelar alltid dom en stor roll. Under byhövdingen lyder alltid en härold — *barrik* — som utför hövdingens befallningar och som också skickas som diplomat till andra byar. Denne *barrik* är dom. Överhuvudtaget har dom-familjerna ganska mycket att säga till om. De är också uppköpare av skinn och dylikt och är ofta mellanhänder mellan gadaba och de kringresande grosshandlarna av indisk köpmannakast.

Doms och hindu-kasternas hus är alltid av den vanliga fyrkantiga indiska typen och gadaba börjar mer och mer övergå till denna modell. Men i de flesta byar har man behållit den gamla runda hustypen, försedd med ett koniskt halmtak. Vid sidan om denna ligger fähuset, som är rektangulärt. Ofta är de båda sammanbyggda och komplexet påminner om ett mindre kapell.

Då husväggarna är av soltorkad lera, kan man endast bygga under torrtid. Varje lerlager måste torka länge och man bygger icke ett gadaba-hus på en dag. Utrymmet är delat i tre avdelningar: köket, föräldrarnas sovrum och det heliga rummet. I ett hörn av det heliga rummet syns mittpelaren, till vilken ständiga offer göres. Omedelbart under taket finns en vind där sädesbingarna och redskapen förvaras.

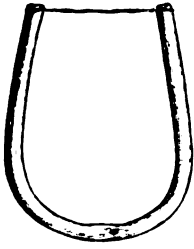

Fig. 14.

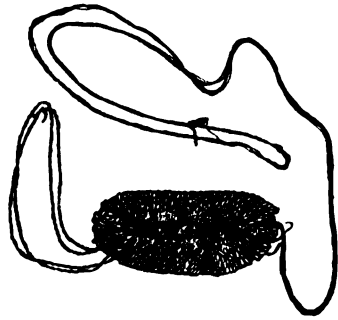

Fig. 15.

Fig. 16.

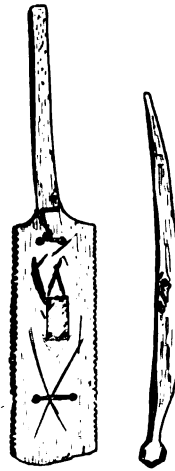

Fig. 17.

Fig. 14. Stomme för håruppsättning. Från gadaba. H. 14 cm. 1952.28.46. — *Gadaba frame for the hair.*

Fig. 15. Dyna för korsryggen. Snörmakeriarbete. Bäres av gadaba-flickorna. B. 17 cm. 1952.28.48. — *Gadaba girl's pad for the small of the back.*

Fig. 16. Risstöt från gadaba. H. 87 cm. 1952.28.22. — *Gadaba rice pestle.*

Fig. 17. Parersköld och träsvärd från gadaba. Bäres vid danser. H. 74 och 61 cm. 1952.28.6 och 7. — *Gadaba dance shield and wooden sword.*

Gadaba går icke som saora med blottad överkropp. Detta är en styggelse för rätttrogna hinduer, som i detta fall tycks vara mycket puritanska. Alla kvinnor bär numera överkroppen täckt med ett stycke bomullstyg, även om detta icke tillhör dräkten. Det hinduiska inflytandet gör sig mer och mer gällande och propagandan har säkerligen blivit starkare under kongresspartiets dagar.

För övrigt bär kvinnan en grann kjol med röda, blåa och vita ränder. Dessa kjolar som numera börjar försvinna, är vävda av fiber som erhålles från barken av en vildväxande buske (*Calotropis gigantea*). Barken rötes i gödselstacken, varefter man bultar fram fibrerna som sedan spinnes. Den röda färgen fick man förr från frukterna av *Morinda citrifolia* och den blåa från indigo. Den vita var bomullens naturfärg. Kjolen väves på en ytterst primitiv vävstol. Proceduren för varje skäl är omständlig, då vevsked saknas, men i gengäld håller en sådan vävnad mycket längre än de enkla bomullstyger som köpes på marknaden. Dräkten är dessutom pittoresk och man har den gärna vid större fester. Vad som är mycket karaktistiskt för gadaba-kvinnorna är deras enorma örringar av mässingstråd. De är så stora att de hänger långt ned på axlarna. På natten knytes de upp ovanför hjässan.

Jag försökte få köpa en gadaba-vävstol, men det var totalt omöjligt. Överhuvudtaget vill varken saora eller gadaba sälja några av sina redskap. En gång de har kommit i deras ägo, verkar det som om det vore en del av deras person, och det hjälper icke hur mycket man vill betala. Rädslan för magi är större än alla pengar. Detta underlättar ju inte precis insamlandet av föremål till ett museum.

Årets arbetsliv delas upp av regntid och torrtid. Skillnaderna mellan dessa båda årstider är stora. Under regntiden är man så strängt sysselsatt med jordbruket att man knappast har tid till annat. Några viktiga fester förekommer icke och man är vresig och butter och för en etnograf är det icke bara det eviga regnandet och det dåliga klimatet som är påfrestande, utan också gadabas ovilja mot all främmande inblandning. Visserligen fortsätter jordbruksarbetet även under torrtiden med lite plöjning då och då, men när en gång skörden är bärgad, skiner gadaba åter upp och blir betydligt tillgängligare. Liksom hos många folk sätter man vid denna period igång med en rad viktiga fester och ceremonier, ty det är ju då det finns resurser av föda och fritid. Det börjar med en lång serie bröllop, antingen massbröllop då många par gifter sig samtidigt, eller finare bröllop då en enstaka förmögen familj ordnar ett kalas som varar i flera dagar.

Fig. 18. Ovan: Nack- och sittpall av trä.
Från gadaba. L. 41 cm. 1952.28.18.
T. h.: Trådkors från gadaba. H. 28,5 cm.
1952.28.65. — *Gadaba stool and thread
cross. The stool is also used as a head rest.*

Så länge dryck, mat, bränsle och krafter förslår. För en etnograf är detta viktiga tilldragelser. Under sådana händelser kan han i koncentrerad form studera samhällsbyggnaden i aktion.

Det finns emellertid tilldragelser under livet som är ännu viktigare, ja så betydelsefulla att man i dem kan skönja en del av de dominerande livsmålen. En sådan ceremoni är *gotr*, gadabas stora dödsfest. Den har hittills varit mycket ofullständigt beskriven och då knappast korrekt och endast upptecknad efter hörsägen. Man har helt enkelt ansett att den icke längre firas. Detta visade sig till min stora glädje vara fel. Under min tid hos gadaba firades icke mindre än tre sådana minnesfester av vilka jag var vittne till två. I viss mån var detta tur, eftersom *gotr* endast firas med flera års mellanrum och kanske ibland endast en gång per generation. Då den är förenad med slakt av kor och bufflar, försöker de rättrogna hinduerna få gadaba att upphöra med denna i deras ögon barbariska fest. Därför hålles den ganska hemlig. Även på oss verkar den barbarisk, men en etnograf är icke till för att döma utan för att observera.

Gotr firas till minne av en släkts avlidna. Meningen är att de avlidnas andar som hittills vandrat omkring och stört de levande, med *gotr* »slutgiltigt skall dö», för att citera gadaba. Ofta göres festen av flera släkter samtidigt, och då alla släktingar och vänner från andra byar och därtill mängder av åskådare kommer samlas tusentals människor till en sådan ceremoni.

De farliga dödsandarna antas var och en gå in i kropparna på vissa

utvalda bufflar. I själva verket är det åratals förberedelser till en sådan fest. Man arbetar hårt för att samla den förmögenhet som behövs till denna. Då den är det högsta målet för en gadaba, kan man påstå att största delen av arbetsöverskottet investeras i denna fest. Det är den som driver dem till hårt arbete och till deras ganska utpräglade snikenhet. En familj som har lyckats göra en sådan fest, anses för mycket respektabel i gadaba-samhället.

Om man nu skall ha en buffel för varje avliden i hela släkten, kan man behöva många bufflar. I en by hade man lyckats samla ihop omkring femtio stycken, men detta var ett undantag, sannolikt beroende på att man icke hade haft råd med gotr under långliga tider. Vanligen brukar det röra sig om cirka tio à femton bufflar. Dessa djur behöver icke arbeta utan skötes mycket väl och en månad före festens slutceremoni ställs de upp i rad vid ett särskilt staket. Där matas de ceremoniellt med det finaste riset och andra godsaker under stor veklagan. Förberedelserna intensifieras under denna månad dag för dag. Man trummar nätterna igenom, man samlar ihop ris och skalar det och gör långa expeditioner för att söka bränsle till matlagningen för gästerna. Först under de två sista dagarna når festen sin höjdpunkt. Det är då två riter som är viktiga. Den ena består i att bufflarna med dödsandarna föres ut till ett staket utanför byn. De är klädda i prydnader, kammar och speglar samt tygstycken, och de hämtas av en släkt, som står i en sakral vänskapsrelation till den festgivande familjen. Det är vänskapssläktens huvudman som tar på sig dödsandarna. Han låter slakta bufflarna och hans by firar sedan en lång rad av fester där bufflarna ätes upp. Trots att de båda vängrupperna icke är släkt, bildar de tillsammans en exogam enhet. Utbytet mellan dem fortgår i generationer. Bakom hela denna ceremoni står syndabocksidén som tycks vara vanlig i Orissa. En variant av denna idé är den ovan nämnda Juggernat-kulten.

Den andra av de två viktigaste riterna är den att släkt och vänner kommer bärande med stora stenblock till festens givare. Stenarna placeras på de tidigare nämnda stenplatserna. Det är mycket som talar för att samtidigt som man med bufflarna gör sig av med dödsandarna, vill man binda de dödas livskraft till byn. Hos många folk är det en vanlig föreställning att livskraften eller kroppssjälarna ingenting har att göra med dödsandar eller frisjälar. När man rest dessa megaliter får medlemmar av festgivarens familj ställa sig på stenarna för att »välsignas», man stärker de levandes livskraft med vissa besvärjelser och riter.

Men det räcker inte med att livskraften bindes; man vill också tillföra ytterligare kraft, särskilt till åkerjorden. Detta sker genom att man som gåva ger festgivaren bufflar. Han behåller icke dessa utan de föres omedelbart ut utanför byn. Buffeln fälles där till marken, varpå hela mängden av karlar rusar på den stackarn. De sliter sönder djuret med bara händerna och var och en försöker få tag i en bit av inälvorna, som de sedan gräver ned i sina åkrar. Det blir en kamp utan like. Det är denna sak alla kraftfulla unga män stått och väntat på. Tävlan om att få en bit av buffelns kraft som antas sitta i inälvorna, kan ibland urarta till ett vilt slagsmål. alltid finns det något otalt mellan de olika byarna och ätterna. Vid *gotr* passar man på att göra upp. Men man har före festens början valt en nykter karl till polis, och han tar hand om alla farliga vapen. I stället får man uppföra sina krigsdanser med träklubbor som också duger till tillhyggen. Vid ett tillfälle råkade jag komma mitt upp i ett sådant tumult, där man tappert dunkade varann i huvudet med påkar och klubbor, så att blodet flöt. Resultatet blev fina färgfotografier. Jag måste erkänna, att de synnerligen upphetsade gadaba betedde sig som barbarer i detta ords klassiska betydelse.

Tydligen betraktas bufflarna som bärare av enorma krafter. Detta gäller väl knappast den dåligt födda tambuffeln utan snarare vildbuffeln, som är det mest fruktade djuret i dessa trakter. Jag har icke träffat på någon sådan best i levande tillstånd och det är kanske tur. Det räckte med att ha fått se några exemplar av deras skallar på ett indiskt museum. Det gav nog med respekt.

I gotr-festen förekommer en rad riter och ceremonier, alla för långa att skildras här. Dessutom försiggår en mängd utbyten. Uppteckningen av allt detta ger ett värdefullt material av hela deras samhällsstruktur.

En period på knappast ett halvår hos en stam som gadaba kan endast ge en ytlig orientering i deras samhällsliv. För att kunna gå på djupet skulle jag behöva två å tre års vistelse i deras byar. Det är möjligt, att jag icke får tillfälle till detta, men andra forskare kan ju fortsätta på den grund som jag har fått fram, innan det blir för sent. Det anses numera att en etnograf behöver flera perioder för studiet av en stam. Han måste lära sig språket och långsamt och metodiskt försöka få kontakt med folket. Hans material blir kanske icke så stort till en början, men desto säkrare och större ju längre han vistas hos den. Det har den fördelen att det kommer från levande människor i ett levande samhälle. Först när man känner de levande kulturerna kan man kanske sluta sig till, hur de

döda en gång levde. Allteftersom vår moderna, världsomfattande civilisation tränger fram till de mest avlägsna platser, försvinner dessa särpräglade, »primitiva» kulturer, och om några få generationer är de en saga blott, såvida icke etnografer hunnit rädda något av det förgängliga i deras liv. Sannerligen blir det efter gadabafolket icke mycket mer än stenplatserna kvar till arkeologerna. Detta enda monument blir väl alltför magert. Det är hög tid för etnografen att få arbeta i fält. När de primitiva folkens saga är all, är det tid för spadens vetenskap.

Fig. 1. Mallku Xanalaya — en ruinstad på gränsen till Peru. — *Mallku Xanalaya*
— the ruins of a town at the Peruvian frontier.

EN ARKEOLOGISK FORSKNINGSRESA I BOLIVIA 1951—52

Av STIG RYDÉN

Den arkeologiska forskningsresa för vilken här lämnas en kortfattad redogörelse, är en fortsättning på de undersökningar undertecknad företog i bolivienska höglandet 1938—39. Medan arbetet 1938—39 i stort sett berörde tiahuanacukulturens centralområde söder om Titicacasjön, har den sista expeditionen berört mera periferiska delar — provinserna Muñecas och Bautista Saavedra, Cochabamba- och Oruro-områdena i Bolivia.

Redan innan resultaten av expeditionen 1938—39 publicerats hade från Bolivia kommit meddelande om fyndplatser, som kunde väntas kasta ytterligare ljus över delvis redan studerade problem i samband med tiahuanacukulturen och den följande kulturutvecklingen. Att det nu blivit möjligt att undersöka några av dessa fyndplatser står jag i stor tacksamhetsskuld till i första hand en i Bolivia bosatt vän, svenske generalkonsuln

Einar Johansson. Förutom de personer jag får tillfälle nämna i det följande, vill jag här också varmt tacka följande institutioner och enskilda, vilka på olika sätt bidragit till undersökningarnas genomförande:

Anna Ahrenbergs fond,	Direktör Nils Gustafsson,
Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi,	Ingenjör Olle Gustafsson,
Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research,	Direktör Elis Göth,
Direktör Gösta Bergman,	Apotekare Eric Karling
Skeppsredare Erik Brodin,	Handlanden Knut J:son Mark,
Konsul Gomer Brunius,	Kapten K. G. Nilsson,
Ingenjör Eskil Carlsson,	Direktör Torsten Odquist,
Direktör Marcus Claesson,	Generalkonsul Pablo de Rada,
Ingenjör Nils Colliander,	Direktör Henry Sjögren,
Konsul Carl Albert Fallenius,	AB. Tidan,
	Läkemedelsfabriken Vitrum,
	Hasselblads Fotografiska AB.

Ett viktigt resultat av de 1938—39 utförda undersökningarna var konstaterandet att man, åtminstone under den dekadenta tiahuanacutiden, begravt de döda i underjordiska kamrar av stående stenhällar och att denna gravtyp varit i bruk även efter tiahuanacuepokens slut, d. v. s. sedan ayamaraindianerna som uppburit tiahuanacukulturen underkuvats av inkaindianerna. Detta bör ha ägt rum under förra hälften av 1400-talet. En ung boliviansk arkeolog, Carlos Ponce Sanginés, hade meddelat mig att han i provinsen Muñecas påträffat gravar av här nämnda typ. Familjen Sanginés gård Mollo nära Ayata i provinsen Muñecas blev därför första arbetsplatsen.

Provinserna Muñecas och Bautista Saavedra utgör en del av gränsområdet mellan höglandet i västra Bolivia och det stora tropiska låglandet i öster, en gränslinje som markeras av Cordillera Real. Landskapet karakteriseras av höga bergskedjor med fjälltoppar täckta av evig snö och mellanliggande, djupt nedskurna dalar. Samtliga arbetsplatser beräknas ha legat på över 3,500 m. höjd.

Redan en ytlig granskning av själva gravarna vid Mollo ger vid handen att den ursprungliga kammartypen haft väggar av mer än fyra kantställda hällar. På dessa väggar vilar en svagt kupolformad påbyggnad av horisontalt placerade, flata stenhällar av oregeibunden form, detta närmast för att väggen skall nå samma höjd runt hela gravkammaren. En flat stenhäll tillsluter sedan gravkammaren (fig. 2). När vägghällarna endast är fyra rör det sig i de flesta fall om barngravar — härför talar gravens storlek — eller om gravar av senare datum. Det mera enkla utförandet med fyra hällar skulle sålunda delvis vara ett dekadanstecken. Denna datering bestyrks där man av läget två gravar emellan kan bedöma deras inbördes

Fig. 2. Den tunga takhällen har just avlägsnats från en grav vid Mollo och man ser gravgåvan — ett lerkärl med sugrör — liggande på botten av hållkistan. — *Slab cist at Mollo. The roof stone just removed.*

ålder. Den bestyrks också av gjorda lerkärlsfynd. Den döde har alltid varit placerad i sittande ställning i graven med knäna uppdragna under hakan. Endast i undantagsfall har det förekommit att mer än en individ begravts i en och samma gravkammare.

I allt undersöktes i Mollos närhet ett fyrtiotal gravar, nästan alla av här ovan antytt utseende. Ett par gravar torde kunna dateras till kolonialtid.

Beträffande de äldsta gravarna märker man tiahuanacuinflytandet närmast på formen av gravkärlen. Skålarna har sålunda det för tiahuanacukulturen kännetecknade utseendet med plan botten och mot mynningen tilltagande diameter. Botten och sida bildar till en början närmast rät vinkel (fig. 3: f). Även när det gäller dekoren kan man skönja stildrag, som är ett arv från den dekadenta tiahuanacukeramiken i centralområdet för denna kultur söder om Titicacasjön. I yngre gravar överväger däremot den halvsfäriska, inkaiska skåltypen (fig. 3: b—d). När det gäller den målade utsmyckningen finner man också exempel på rustika försök att efterapa den inkaiska, strängt geometriska dekorstilen (fig. 3: a).

Det bör emellertid anmärkas att vid utskrivandet av denna preliminära rapport har jag ännu icke tillgång till fyndmaterialet från undersökningarna. Redogörelsen måste därför bliva summarisk. Ett närmare studium av

fynden kan också tänkas i någon mån ändra de resultat som här läggs fram.

Största antalet kärl från en och samma grav är ungefär 50. I allmänhet påträffas emellertid bara ett eller ett par kärl i gravkammaren.

Ett visst intresse erbjuder några egendomliga bägare, försedda med ett rörliknande utskott på ena sidan (fig. 3: e). Den motsatta har ofta ett ansikte i relief. Typen är en rustik kopia och kombination av vissa kärl från tiahuanacukulturens centralområde. Utskottet på dessa har ansetts vara en pip. Experiment med bägare från Mollo har emellertid visat, att lutar man på bägaren, passerar bägarens innehåll mynningskanten *innan* det kommer ut genom den s. k. pipen. Denna måste därför ha använts som sugrör. Sugröret spelar en stor roll bland eskimåer och indianer i Nordamerika. I Sydamerika har det tidigare endast varit känt från yaghan-indianerna på Eldslandet.

På den typiska tiahuanacuslålen från Mollo förekommer också ibland en mindre skål liksom hängande utanför på yttersidan invid mynningskanten. Ett motsvarande dubbelkärl har den lilla skålen placerad mellan de båda större. En annan ej ovanlig kärltyp är också det s. k. skokärl, där hals och mynning är placerade nära ena sidan. Vanliga är slutligen kärl av s. k. ollatyp, ett dubbelörat lerkärl med vid mynning, som använts i första hand som kokkärl.

Också genom schaktgrävningar på troliga boplatksområden har kulturutvecklingen kunnat följas från en tiahuanacuinfluerad period, under inka-tid och fram till tidig kolonialtid.

De arkeologiska undersökningarna vid Mollo visar sålunda att även till dessa isolerade dalar bland Cordillera Reals fjällkedjor nått inflytande från såväl tiahuanacukulturen som inkaindianerna. Området är i våra dagar ett gränsområde mellan ättlingarna till de indianer som uppburit dessa båda kulturer — aymaraindianerna och quichuaindianerna. Den först-nämnda befolkningen är i majoritet och de arkeologiska fynden tyder också närmast på ett samband med ayamaraindianerna. Vi torde emellertid i detta område också få räkna med relikter av ytterligare ett och kanske äldre befolkningsskikt.

Provinsen Muñecas är känd för sina kringvandrande medicinmän, callahuayas. För inte så länge sedan kunde man i så avlägsna orter som Buenos Aires och Panama få se dessa kringvandrande medicinmän från Muñecas fjälldalar i sin karakteristiska klädedräkt och med örter, amuletter etc. i ett knyte på ryggen. Det finns åtminstone en notis om att dessa callahuayas talat ett eget språk. I samband med undersökningarna utfrågade Carlos Ponce Sanginés de callahuayas vi träffade om detta

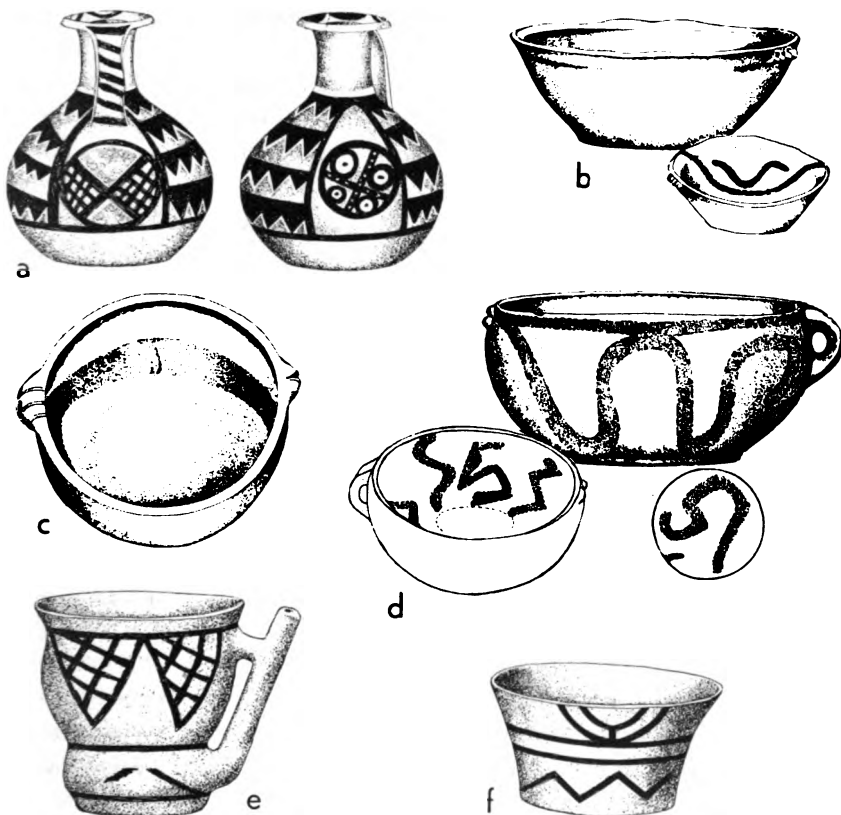

Fig. 3. Kär! från olika gravar i Mollo. Fynden spänner över en tidrymd på ungefär 1.500 år. Kärlet *a* visar sålunda hur man försökt efterapa den inkaiska dekorstilen, medan kärlet *f* är en lokal efterbildning av tiahuanacuepokens skåltyp. Kärlet *e* från samma tid är försett med sugrör, medan skålarna *b*—*d* torde vara från inkatid eller kanske till och med yngre. — *Pottery from graves at Mollo.*

språk, som var okänt av kvinnorna. Ett hundratal ord och fraser kunde han anteckna. Språket skiljer sig både från quichua och ayamara och skall enligt uppgift ha vissa likheter med det nu utdöda puquina. Det tycks också vara uppblandat med lekoord. När det gäller klädedräkt och seder möter man här i Muñecas också flera relik, som i våra dagar återfinnes endast hos uro-chipayaindianerna, det folk som bevarat den mest ålderdomliga kulturen i det andinska höglandet.

1945 hade Carlos Ponce Sanginés under en resa i charazaniområdet i provinsen Bautista Saavedra nära peruanska gränsen fått höra talas om

ett par stora ruiner i Charidalen. Några år senare gjorde han ett besök på platsen och fann då två stadsliknande ruinkomplex med typiskt försvarsläge. Han började också kartlägga den största och bäst bevarade ruinen, Mallku Xanalaya. Den andra kallades av traktens indianer för Turi. I avsikt att fullborda kartan och närmare studera dessa bebyggelsecentra utrustades på Mollo i början av februari 1952 en karavan på 10 indianer och 10 lastdjur, vilken skulle transportera den tunga utrustningen till en avtalad mötesplats i Charidalen. Tack vare en genväg över ett par bergskammar med pass på ungefär 5,000 m. höjd hoppades vi själva att efter en forcerad ritt kunna inträffa i Charidalen ungefär samtidigt med karavanen, trots att vi skulle bryta upp senare. Oväder med snö, hagel, regn, dimma och åska, svårpasserbara bergspass och inte minst överförfriskade vägvisare, som förde oss vilse, gjorde emellertid att de för ritten beräknade 12 timmarna i stället blev 36.

I Charidalen upprättades med de från Sverige medförda tälten ett läger. Brist på bete och svårigheter att utöka det medförda proviantförrådet genom köp från indianerna längre ned i dalen gjorde, att karavanens huvudstyrka måste återsändas samma dag lägret blev klart. Då lägret också måste stå under ständig bevakning blev arbetsmöjligheterna ytterligare begränsade.

Mallku Xanalaya och Turi är belägna mitt emot varandra uppe på krönet av i dalen utskjutande bergsuddar, men nedanför själva krönet av dalsidorna. Dalbotten torde ligga c:a 3,800 m. över havet, ruinerna 300 meter högre.

Mallku Xanalaya omfattar omkring 300 hus eller rum. Branta stup skyddar två sidor av bosättningsområdet, den tredje skyddas av en mur. I stadens centrum finns en öppen plats. Nedanför detta centrum ligger husen i rader på terasser. Husen är fyrkantiga och uppförda av stenflis och med lera som troligt murbruk. Murarna står kvar till ungefär manshöjd. Ett par bevarade gavlar visar att husen haft sadeltak. Fönsteröppningar saknas, liksom också de för den inkaiska arkitekturen kännetecknande, trapetsformiga nischerna och dörröppningarna. Mellan husen ser man här och var små fyrkantiga torn — gravhus.

I Turi är bebyggelsen koncentrerad till terrasser som ligger likt trappsteg, den ena ovanför den andra på det knivskarpa krönet av bergsudden. Högst upp skyddas bebyggelsen av en djup tvärgående klyfta. Intill denna ligger ett försvars- eller bevakningstorn. På den terrass i Turi som närmast undersöktes låg husen i kompakta rader kring en triangulär plats i centrum av terrassen. Husens fortlöpande yttermur låg kant i kant med det lodräta stup, som åt två håll skyddade terrassen. Genom dörren kom-

Fig. 4. Ett hus och ett gravtorn i Mallku Xanalaya. — *House and burial tower at Mallku Xanalaya.*

mer man från den öppna platsen via ett förrum in i husets inre, största rum. Även i Turi finner man tornliknande gravhus. Jag skulle tro att bara ett par man beväpnade med pil och båge eller bara sten skulle kunna försvara en anläggning som denna mot en till antalet hur överlägsen motståndare som helst under förutsättning att beväpningen är likartad.

Några olikheter, som tyder på att Mallku Xanalaya och Turi uppförts av olika folk och under olika tidsepoker, finns inte. Fyndfattigdomen är för övrigt stor när det gäller ruinerna. Det talar närmast för att de varit befolkade endast i ofredstider i likhet med våra svenska bygdeborgar. Vatten finns inte heller inom anläggningarna. Det har man varit tvungen bära upp från den skummande fjällbäcken, som man uppe ifrån ruinerna ser som en ringlande, fin vit sytråd nere på dalbotten. Mallku Xanalaya och Turi har därför bara kunnat försvaras en relativt kort tid. Angriparna har emellertid haft en annan svårighet att bemästra, som begränsat hans möjligheter till en långvarig belägring. Sedan traktens befolkning satt sina förråd i säkerhet eller ödelagt dem, har han för sitt underhåll varit helt beroende av vad varje enskild krigare kunnat medföra. Frågan är om icke nyckeln till inkaindianernas framgångsrika erövringspolitik ligger just i det redan av de spanska erövrarna beundrade etappväsande, som dessa indianer förstod att organisera och som omfattade vägar, hängbroar, färjor, rasteställen och maganiserade förråd längs vägarna.

Fig. 5. Gravtornen vid Ayaya ligger otillgängligt på krönet av en knivskarp bergskam. — *Burial towers at Ayaya.*

I Mallku Xanalaya var gravtornen utplundrade, i Turi erbjöds emellertid tillfälle att undersöka ett gravtorn, i vilket minst tre individer funnit sitt sista vilorum. I detta hittades tre s. k. topos, schalnlålar av metall, vilka emellertid lika litet som lerkärlsfragmenten ger någon säker hållpunkt för ruinernas datering. Man saknar ännu så länge motsvarigheter till Mallku Xanalaya och Turi på bolivienskt område. På andra sidan gränsen i Peru finns det emellertid liknande ruiner. Även här är dateringen oviss. Det förefaller emellertid som dessa anläggningar tillsammans skulle representera en fristående folkgrupp. Tyvärr är det inte möjligt för mig att göra en jämförelse med ruinerna i området närmare Titicacasjön, då den nyligen avlidne nordamerikanske arkeologen Wendell C. Bennett icke hann publicera sina anteckningar innan han omkom genom olyckshändelse.

Under ritten tillbaka till Mollo undersöktes nära Charazani två stenkammargravar på krönet av en bergsrygg kallad Jaramillo. De ingick i en öst-västlig nästan snörrät rad av redan plundrade gravar intill några obetydliga byggnadsrester — möjligen baspartier av fyrkantiga gravtorn av sten. Ett utplundrat sådant fanns också på åsen.

Till skillnad från gravarna på Mollo var de vid Jaramillo större och till formen närmast ovala och svagt kupolformade. Väggarna var uppförda av horisontalt lagda stenblock. Flera individer hade begravts i samma kammare i sittande ställning med knäna uppdragna under hakan. I ena

Fig. 6. Vävande indianska i Mollo. Varpen är spänd parallellt med marken men hålles här inte sträckt genom ett rep eller en gördel bakom ryggen. — *Native woman weaving. Mollo.*

graven anträffades ett par topas, d. v. s. schalnlålar av koppar eller brons, i den andra två halvor av två olika lerkärl av ollatyp. Under lerkärlshalvorna fanns rikligt med träkol, som visar att man på detta sätt försökt bevara elden åt den döde.

Under uppehållet i en typisk callahuayaby, Amarete, undersöktes några fyrkantiga gravtorn uppe på en bergsrygg kallad Ayaya. Gravtornen var här liksom nästan alltid utplundrade, men lämnade viktiga upplysningar om hur de uppförts. I ett par fall hade man tydligen gjort en påbyggnad och på detta sätt erhållit en ny gravkammare över den ursprungliga. I ett gravhus fanns det till och med tre kamrar över varandra. Två torn i lä av bergskränet hade ännu yttersidans vita färg bevarad.

1904—05 företog Erland Nordenskiöld en arkeologisk undersökning i gränsområdet mellan Peru och Bolivia öster om det som berörts av de här behandlade. Genom dessa senare har vi nu också börjat få en första kännedom om kulturutvecklingen i det område, som ligger mellan det av Nordenskiöld undersökta och högslättområdet i Bolivia, det ur arkeologisk synpunkt bäst kända. Arkeologiska undersökningar företogs visserligen redan i början av 1900-talet i provinsen Muñecas, av den kände forskaren Adolph F. Bandelier, men resultatet av dessa har aldrig publicerats. De svaga spår av ett inflytande från tiahuanacukulturen som kan spåras redan på de av Nordenskiöld gjorda fynden, har nu ytterligare bestyrkts.

Fig. 7. I samband med karnevalen i Ayata dansar indianerna »tigerdansen». Ett danslag från en gård i Mollodalen — de dansande iförda jaguarfällor — till vänster, orkestern till höger—. *»Tiger dance» from the carnival at Ayata.*

Den helhetsbild som framkommit har emellertid blivit mera komplicerad i den mån undersökningarna fortskridit. Vi saknar sålunda i det mellanliggande molloområdet flera av de gravtyper vi lärt känna genom Norden-skiölds undersökningar och från Titicaca-området. Befästningsanläggningar som Mallku Xanalaya och Turi låter oss ana ofredstider och krigiska uppgörelser mellan befolkningsgrupper om vilka vi ännu så länge inte vet mycket mera än att de en gång existerat.

För sex år sedan meddelade mig en i Cochabamba bosatt vän, Luis Kremser, att man vid tillverkning av soltorkat tegel, adobe, i förstaden Tupuraya påträffat gravar med lerkärl från tiahuanacutid. Fyndplatsen tillhörde en bekant till honom, Gustavo Tejada. Herr Kremser hade redan före min ankomst skaffat mig herr Tejadas tillåtelse att undersöka fyndplatsen.

Efter adobetillverkning hade inom ett inhägnat, uppodlat område åstadkommits ett något mer än meterdjupt schakt väl 20 m. långt och 10 m. brett. Möjligen har det område som berörts av schaktet varit något högre än omgivningen. Av allt att döma återstod nu av gravfältet endast en mindre del — området mellan schaktet och den omgivande muren. Utanför denna visade en skärning nära muren var gravfältet hade sin gräns.

I vinkelrät riktning från fördjupningen efter adobetillverkningen fördes ett c:a två meter brett och lika djupt schakt in i den återstående, till synes

Fig. 8. Machutusa — de gamles dans. Danslaget gör sin entré på pation i Mollo. Våldiga fjäderbuskar pryder hatten på ett par av de manliga deltagarna i detta danslag. Andra män bär sköldar av råhud, medan kvinnorna svänger flaggor. — *Machutusa, the old people's dance. Mollo.*

oberörda delen av gravfältet. Väl inne i det oberörda området utvidgades schaktet. Fyndomständigheterna gjorde att när grävningen var slutförd hade ett ungefär 8 m. långt och 4 m. brett område parallellt med och omedelbart utanför schaktet efter adobetillverkningen blivit undersökt till ett djup av 2 m. På vissa punkter gjordes sonderingar ned till ett djup av 3,5 m. Arbetet resulterade i icke mindre än 27 gravar, ett par hundra lerkärl förutom lerkärnsfragment, ben etc. vilket senare tyder på att gravfältet också är ett boplatsoområde från samma tidsperiod som gravarna.

Tack vare gravarnas läge, den ena över eller vid sidan av den andra, hade man i Tupuraya ett enastående tillfälle att bestämma gravarnas inbördes ålder. Undersökningen var också som att bläddra i en bok om tiahuanacutidens gravskick och stilutvecklingen inom keramikdekoren. Studiet av de anträffade gravkärlen måste emellertid anstå till samlingarna blir disponibla. Några intressanta data anser jag mig dock böra nämna redan nu.

I botten av schaktet anträffades två fyrkantiga stenkammargravar av på varandra lagda fyrkantiga block och med några större hällar som lock.

I den ena anträffades icke mindre än 27 lerkärl. Man har tidigare gjort gällande att den klassiska tiahuanacukulturen aldrig nått cochabambaområdet. Kärl från de båda stenkammargravarna har emellertid en målad dekor, som trots vissa dekadenta drag måste betecknas som klassisk. Övriga gravar i nivå med stenkammargravarna eller över dessa är jordgravar — möjligen med lock av stenhällar — eller urngravar. Storleken på urnorna tyder på att dessa senare är barngravar. När individen varit för stor för att placeras i urnan via kärlets mynning har man slagit sönder urnans botten och satt ned urnan med mynningen vänd nedåt. Den nya öppningen har sedan täckts över med bottenpartiet av ett annat kärl. Fynden från dessa senare gravar har dekor i dekadent stil.

Gravgåvorna utgöres av bägarformiga lerkärl, som ofta har den för cochabambaområdet typiska strutliknande formen, typiska tiahuanacuskåler, »ollas» etc. Därtill kommer några typer som uppträder mera sporadiskt, t. ex. enörade, flaskformiga lerkärl. Anmärkningsvärd är förekomsten av små lock till vissa kärl.

Det är anmärkningsvärt att vi i Tupuraya saknar prov på den s. k. post-dekadenta tiahuanacukeramiken, vars förekomst första gången påvisades i samband med undersökningarna 1938—39. Den representerar aymarakulturen efter tiahuanacuepokens mera totala förfall fram till tiden strax efter den spanska erövringen — den är sålunda delvis en parallellföreteelse till den inkaiska. Dess frånvaro kan emellertid förklaras. Sedan inkaindianerna erövrat cochabambaområdet på 1400-talet fördrevs den ursprungliga aymarabefolkningen. Den ersattes med inkakolonister s. k. mitamaes. Sådana folkbyten gjordes av inkaindianerna för att säkerställa makten i erövrade områden. Detta är också orsaken till att cochabambaområdet i våra dagar nästan helt är befolkat av quichuaindianer, ättlingar till dessa mitamaes. I och med att aymaraindianerna försvann från cochabambaområdet uteslöts också möjligheten av att i framtiden göra fynd av post-dekadent tiahuanacukeramik i samma område.

Från fragmentfynden som representerar den dekadenta fasen av tiahuanacukulturen och som visar att Tupuraya också varit ett boplatsoområde, avviker en grupp fynd, som karaktäriseras av bland annat trefotskeramik. Dessa senare fragmentfynd har sålunda likheter med några fynd från chuquisacaområdet, några skålar på tre fötter med målad spiraldekor i svart och brunt på vitaktig botten i museet i La Paz. I Tupuraya har vi alltså också att göra med östliga förbindelser. Då fynden av här nämnda slag koncentrera sig mot schaktets botten, torde man också kunna datera dessa fynd till slutet av den klassiska tiahuanacuepoken. Kanske är de äldre.

Fig. 9. Vi rastar vid kyrkan i Conventido — en klosterruin i Timusi-dalen.
Conventido — a convent ruin in the Timusi valley.

Vad som ovan sagts om chuquisacafynden gäller också en annan grupp fragment med målad dekor från Tupuraya. Fragment av denna senare keramik påträffades också under dekadent tiahuanacukeramik vid de i det följande behandlade schaktgrävningarna vid Cayhuasi på högslätten nära Oruro. Då dessa senare fynd blivit föremål för en preliminär publicering i samband med offentliggörandet av här nedan omnämnda fynd från Chullpa Pampa, hänvisar jag till detta arbete för närmare upplysningar.¹⁾

Under vistelsen i Cochabamba hade jag tillfälle att också studera några privatsamlingar. En intressant sådan ägs av den engelskfödda fru Geraldine B. de Caballero. I denna samling ingår ett flertal kärl, som genom sitt primitiva utförande helt avviker från tiahuanacukärlen. Det visade sig att de anträffats på en och samma plats, Chullpa Pampa. Fru Caballero gjorde det möjligt för mig att göra en hastig undersökning av denna fyndplats och att besöka ett par andra i Cochabambas närhet.

En redogörelse för fyndplatsen Chullpa Pampa har som nämnts redan publicerats. Av denna anledning är det tillräckligt att här nämna att denna fyndplats torde vara den första i Bolivia påträffade som är äldre än tiahuanacukulturen. Man måste beklaga att erosion skadat Chullpa Pampa

¹⁾ Rydén, Stig: Chullpa Pampa — A Pre-Tiahuanacu Archaeological Site in the Cochabamba Region, Bolivia. Ethnos 1952, Stockholm.

i så hög grad att en närmare undersökning knappast kan ge några data utöver vad som kan utläsas av insamlade ytfynd.

Genom svenske konsuln i Oruro, Bror Wikström, hade jag fått kännedom om att man på gården Cayhuasi på högslätten 20 km. nordost om Oruro påträffat lerkärlsfragment från ett större boplatssområde intill gravhus av soltorkat tegel—chullpas.

Till den s. k. chullpakulturen i Bolivias högland har man tidigare fört alla fynd som icke representerar tiahuanacukulturen eller den inkaiska. Chullpakulturen skulle sålunda kännetecknas av grovt utförda lerkärl av föga varierad form och med en enkel målad dekor i svart eller mörkbrunt, av gravhus eller gravtorn av soltorkat tegel eller sten etc. Tidigare har man också gjort gällande att chullpakulturen skulle täcka tidsperioden mellan den dekadenta tiahuanacuepoken och inkaindianernas erövring av det bolivianska höglandet. 1938—1939 års undersökningar visade emellertid att chullpakulturen även omfattar andra, tidigare okända gravtyper, stenkammargravar, direkta jordgravar o. s. v. Det kunde också påvisas att gravtorn varit i bruk ännu efter den spanske erövringen och att grovt utförd keramik även kan representera tiahuanacukulturen. Chullpakulturen skulle sålunda i stället närmast representera ayamaraindianernas kultur efter tiahuanacukulturens sammanbrott, under inkaväldet och perioden närmast efter den spanska erövringen.

På begäran hade konsul Wikström även översänt några prov på keramiken från Cayhuasi. Tack vare dessa fragment var det redan före avresan från Sverige konstaterat att fyndplatsen tillhörde den dekadenta tiahuanacuperioden. Någon fyndplats av detta slag hade tidigare icke inrapporterats så långt söder ut på högslätten.

Cayhuasi genomskars av ett vattendrag som till stor del eroderat bort boplatssområdet. Under de dagar undersökningarna pågick upptogs tre schakt. Fynden från två av dessa liksom ytfynden bekräftade den redan gjorda dateringen. Mot botten av schakten påträffades som nämnts fragment av en tidigare okänd keramik som helt motsvaras av fynd från Tupuraya. Schaktgrävningarna vid Cayhuasi bekräftar sålunda närmast resultatet från Tupuraya.

En besvikelse erbjöd gravhusen. De var som vanligt plundrade. De var också illa åtgångna av väder och vind. Avsikten var emellertid att närmare undersöka ett par av dem, något som emellertid på grund av de i det följande skildrade händelserna aldrig kom till utförande. Så mycket kunde emellertid konstateras att gravhusen vid Cayhuasi är uppförda på det för denna del av Bolivia vanliga sättet — parvis — och att de icke var belägna inom boplatssområdet från dekadent tiahuanacutid.

Fig. 10. En av stenkammargravarna i Tupuraya. Lockhållarna och övre delen av väggen avlägsnade. Den tomma bottenytan visar var den döde varit placerad. Framför honom ligger gravgåvorna — lerkärlen — som en kompakt massa. — *Stone cist grave at Tupuraya. The roof slabs and the upper part of the wall have been removed.*

Upptäckten av en offerplats av tidigare okänd typ var det viktigaste utbytet av undersökningarna vid Cayhuasi. Det första schaktet upptogs i vad som antogs vara boplatsoområdet centrum, nästa schakt något utanför centrum i riktning mot gravhusen, medan det sista kom att beröra ett område cirka 50 m. från gravhusen, som tydligen redan låg utanför boplatsoområdet. Sista schaktet skulle ha upptagits omedelbart intill gravhusen för att konstatera om möjligen det dekadenta kulturlagret sträckte sig in under dessa eller om från boplatsoområdet bortspolade fragment kunde påträffas i samma läge. Boplatssfunden och gravhusens förhållande i tiden till varandra skulle därmed blivit bestämt.

Nästan omedelbart efter det arbete med det tredje schaktet tagit sin början gjordes det första fyndet, ett dubbelörat kärl med smal hals liggande med botten snett uppåt. Inom ett område på knappt 4 kvadratmeter påträffades fjorton sådana offerfynd, i allmänhet kärl av redan angiven form, men också enörade kannor och nästan alla med en halvsfärisk skål med enkel, målad dekor i svart som lock. Kärlen torde ha innehållit chicha — majsöl — som offrats åt de i gravhusen en gång insatta döda eller kanske åt jorden. Alltjämt offrar aymaraindianerna chicha eller brännvin vid t. ex. potatissättning åt jordens gudomlighet — inkaindianernas Pachamama. Den målade dekoren på skålarna — locken — visar överensstäm-

melse med den post-dekadenta tiahuanacukeramiken, varför offerplatsen kan dateras till tiden närmast före den spanska erövringen. Den representerar också aymaraindianerna.

Undersökningarna vid Cayhuasi måste avbrytas i förtid på grund av politiska oroligheter. Efter den blodiga revolutionen i mars väntade man att den nya regeringen skulle uppfylla tidigare löften att gruvorna skulle nationaliseras, storgodsen styckas etc. Trots att man på Cayhuasi endast hade 12 indianska arbetare av de 60 som fordrades för potatisupptagningen, avstod gårdens ägare Julio Arze två för de arkeologiska undersökningarna. Sedan beväpnade agitationsgrupper börjat fara omkring på landsbygden blev emellertid arbetsnedläggelsen även här total. Oron tilltog och kort efter det undersökningarna avbrutits mördades ägaren till en gård i det närbelägna Sicasica och hans hustru.

I ökenområdet norr om Lago Coipaza cirka 150 km. sydväst om Oruro lever det kvar en isolerad indiangupp, chipayaindianerna, som bevarat en del mycket ålderdomliga kulturdrag. Chipayaindianerna säger också att de byggt gravhusen i trakten och att det är deras förfäder som är begravda i dessa. Vissa fakta talar för att så är fallet. I ett gravhus nära Iscara ej långt från Chipaya har man funnit fragment av ett av de karaktäristiska bälten, som bäres av chipayakvinnor, gravhusen uppträder särskilt talrikt just i oruroområdet, vilket kan tyda på ett tidigare, större bosättningsområde för chipayaindianerna o. s. v.

I förhoppning att den politiska situationen skulle förändras och göra det möjligt att fortsätta arbetet vid Cayhuasi i större skala, gjordes tillsammans med Cayhuasis ägare en resa till chipayaindianerna. Förutom att söka få en mera personlig erfarenhet av dessa indianer från vilka museet redan äger en god samling, var avsikten att undersöka möjligheterna för en kommande undersökning av gravhusen i denna del av Bolivia.

Tyvärr måste nog problemet gravhusens ålder betecknas som ganska svårlöst. En hastig undersökning av gravhusen på vägen till och från Chipaya visade att samtliga var helt utplundrade. I Iscara kände befolkningen bara till ett enda gravhus med de i korghölje inflätade döda alltjämt bevarade i kammaren. Man erbjöd mig att hjälpa till med en undersökning, men som tiden då redan på grund av det dåliga väglaget var för kort och en sådan undersökning av denna anledning närmast skulle komma få karaktären av gravplundring, avstod jag i förhoppning att senare få återvända.

De oroliga förhållandena omöjliggjorde också en rekognosering av området söder om Oruro längs östra stranden av Lago Poopo och vidare väster ut mot Salinas de Garcia Mendoza, varifrån kommit uppgifter om

Fig. 11. Lerkärl från olika gravar i Tipuraya. De har den för den dekadenta tiahuanacutiden typiska dekoren. — *Pottery from graves at Tipuraya.*

flera, tydligen mycket intressanta fyndplatser. Herr Lisandro A. Condarco i Oruro skänkte en nära en meter hög mycket vacker stensulptur föreställande ett stiliserat jaguar- eller lamahuvud, som anträffats just i området öster om Lago Poopo, något som också lockade till en rekognoscering åt detta håll.

Efter återkomsten till La Paz vidtog arbetet med att sammanföra gjorda samlingar, deras ompackning, underhandlingar om exportlicens etc. Under en längre konvalescenstid kunde kartor renritas och dagboksanteckningar från grävningarna skrivas ut. Vidare översattes med Kungl. Vetenskapsakademiens tillstånd Erland Nordenskiölds avhandling om de här berörda arkeologiska undersökningarna i gränstrakterna mellan Peru och Bolivia. Detta arbete, som tidigare endast funnits tillgängligt på svenska, har nu publicerats av de bolivianska myndigheterna. Innan jag lämnade Bolivia hade jag också tillfälle att göra ett besök i Peru. I museerna i Cuzco och Lima hade jag hoppats få se fynd motsvarande dem från molloområdet. Några sådana fanns dock inte.

Etnografiska Museet har tack vare de undersökningar som på 1920-talet

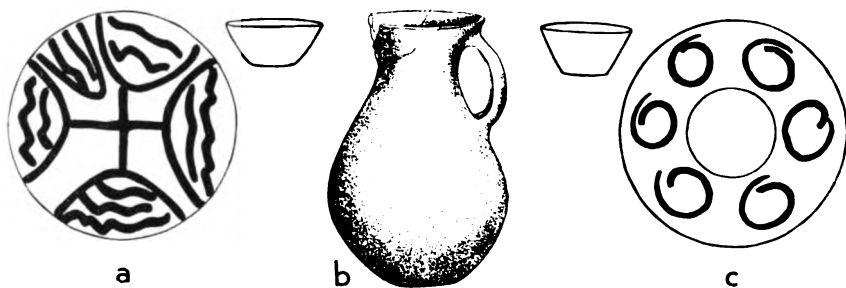

Fig. 12. En kanna och två skålar, de senare använda som lock, från offerplatsen vid Cayhuasi. — *Jug and bowls - used as lids - from the place of libation offerings at Cayhuasi.*

utfördes av den tysk-brasilianske forskaren Curt Nimuendajú för medel som ställts till förfogande av göteborgsmecenater utomordentliga arkeologiska samlingar från amazonasområdet. Endast enstaka föremål ur dessa unika samlingar, som kommer från ett område väl tre gånger så stort som Sverige, har emellertid publicerats. Vid avresan hade undertecknad av denna anledning sammanställt en publikation omfattande samtliga av Nimuendajú gjorda arkeologiska samlingar och manuskript i Etnografiska Museets ägo. Under arbetet härmed hade det mer och mer visat sig nödvändigt att studera en samling från amazonasområdet i universitetsmuseet i Philadelphia samt samlingar och Nimuendajús manuskript i Rio de Janeiro. Tack vare att utresan till Bolivia kunde läggas över New York och Buenos Aires kunde detta förverkligas. Under hela utresan var också det medförda manuskriptet föremål för en omarbetning. Arbetet föreligger därför sedan tre år tillbaka i publiceringsfärdigt skick. Genom att också återresan gick över New York hade jag tillfälle att tillsammans med den nordamerikanske arkeologen Wendell C. Bennett, dryfta de sista erfarenheterna från Bolivia, något som visade sig särskilt värdefullt som han själv arbetat i närliggande områden.